

ԳԼՄԱԼԵԱՆՅ Ս.

ԶԷՆ ԹԱԳԱՒՈՐԻ

ԱՂԶԻԿԸ

ՀԻՔԵԼԹ

ԹԻՖԼԻՑ

Տպարան Յովհաննէս Մարտիրոսեանցի

Тиз. И. МАРТИРОСІАНЦА, Орб. ул., № 1-2.

1894

ԿԵՐԵՐ
349

2004

ԱՅԻՔԻ

349

3

ԳԱՄԱԼԵԱՆՑ Ս.

47

ԸԷՆ ԹԱԳԱՒՈՐԻ

Ա. Ղ. ԶԻԿԸ

ՀԵՔԵՆԹ

885

ԹԻՓԼԻԶ

Տպարան Յովհաննէս Մարտիրոսեանցի:

Тип. П. МАРТИРОСІАНЦА, Орб. ул., № 1—2.

1894

4452

**ԳՆԱԶԱԿԻ ՀՈՒՓՍԻՍԵԱՆ ՕՐ. ԵՐԿԴԱՍԵԱՆ
ԴՊՐՈՅԻ ԱԶՆԳԵՐՏՈՒՀԻՆԵՐԻՆ.**

Ձե՛զ՝ սիրելի աշակերտունիներ, որ պաշ-
տօնէս հեռանալիս տխրեցիք ու լացիք, ձե՛զ
եմ՝ նուիրում՝ այս գրքոյկը: Էլ վարձ ու ոռճիկ
ի՞նչ կ'անէի, երբ ձեր սիրտն ու արտասուքը
հետս էի տանում:

Այժմ՝ ձեզ մեծ քննայ չեմ տալիս, քայց
տունս գրքոյկիս մէջ մի այնպիսի պատմու-
թիւն կայ, որ եթէ կարդաք, այնքան կըսի-
րէք, որ կ'ուզէք մէկ էլ կարդալ:

Ձեր հայ լեզուի ուսուցիչ ԲԱՄԱԼԵԱՆՅ
Ս-ի սրտի փափագը հէնց այդ է, որիչ ոչինչ:

1893 թ. Թիֆլիզ:

ՄԱՐԻԱՄԵԱՆ-ՅՈՎԱՆԵԱՆ ԴՊՐՈՅ

Дозволено цензурою. Тифлистъ, 11-го декабря 1893 г.

349-2001

(3961
41)

48349

Մի թագաւոր կար հարուստ ու ողորմած.
ով իւր մօտ էր գալիս, դատարկ չէր ճամբում.
որին փողով էր օգնում, որին խորհրդով: Նրա
աշխարհում ամենն էլ՝ զօհ էին և մխիթարուած:
Դուռը մէկ էր, եկող աղքատն ու անճարը հա-
զար. ուզողին անխնայ տալիս էր. «չէ» չկար:
Ամենն էլ ասում էին. – շէն մնաս, թագաւոր, ծո-
ցրդ լիքը կենայ: Քանի տալիս էր, այնքան շէ-
նանում ու լցւում էր, այդ պատճառով անունը
կաւ Ղէն թագաւոր: Սովորաբար ասում էր. «վաղ-
ուշ առաջիս մա՛հ կայ ամեն օր հարստութիւնը
ձեռիս չի մնալ. լաւ է բարութիւնների անեմ»:
Այդ մտքով իւր աշխարհը շրջում էր, խեղճ ու
տառապեալի ցաւերը լսում, դարման անում:

Ղէն թագաւորը իրան պէս օրհնուած մի կին
ուներ, երկու ծագիկ ¹⁾ էլ հետը. մինը տղայ,
միւսը աղջիկ: Աղջիկը մի զարմանք արարած էր.

¹⁾ Զաւակ:

խոնարհ ու անմեղ էր, ինչպէս դառը, ճերմակ ու կարմիր էր, ինչպէս նորափթիթ գեղձի ծառ. երեսհարքն¹⁾ էլ այնպէս քնքուշ էր ու սիրուն, ինչպէս կարմրաթուշ խնձոր ու ծիրան: Պալատից դուրս եկողը աղջկայ գովքն էր անում. մինն ասում էր՝ ալիւրի նման շարմաղ է. միւսն ասում էր՝ նռան կարմիր հատիկ է. երրորդը թէ՛ միամորի ճիպոտ է: Իսկ աղքատները, որոնք միշտ նրա ձեռիցն էին օղորմութիւն ստանում, աղաւթիկ էին կանչում: Աղունիկ էլ մնաց անուէր: Հայրը վճռել էր Աղունիկին տալ մի աղքատ տղի, որ լինէր խելօք և արդար: Տղի համար էլ որոշել էր հարսնացու ճարել չունեւոր օջախից: Թագաւորի այս վճիռների վրայ շատ մարդու խելքի ծէրը գնում էր: Տղէն երբ չափահաս դարձաւ, ղէն Թագաւորն ասաց.

— Գնա՛, որդի, հարսնացու ընտրիր. վեց ամիս քեզ ժամանակ եմ տալիս: Աշխատիր չխաբուիս: Եւելի սրտիւք ընտրածին հաւանիր, քան թէ աչքերիւք: Ի՛նչ տեսակն էլ ընտրես, ինձ ընդունելի է, միայն զգո՛ւշ կաց, որդիս, աղքատ ու հպարտից:

— Միանմիտ կաց, հայր իմ, կ'աշխատեմ բերածս քո սրտովը լինի, ասաց տղէն ու պալատական իշխանի հետ ճամբայ ընկաւ:

Երբ բաւական տեղ գնացել էին, իշխանը խօսք բաց արեց.

— Թագաւորազը ողջ լինի, այդ բան էր, որ թագաւորն արեց: Ես հաստատ գիտեմ, որ քո աչքը իմ աղջկայ վրէն էր:

— Աճմարիտ այգպէս է, պատասխանեց թագաւորազը, բայց ձեռովս ինչ է գալիս: Հօրս արածին հակառակել չեմ կարող. նրա որոշումն է, որ ես աղքատի աղջիկ ուզեմ, իսկ դու հաբուտ ես:

— Իմաստուն՝ կարգադրութիւն է հօրդ արածը, մտքումը ծիծաղելով խօսեց իշխանը. աղքատ աղջիկները միշտ խոնարհ են լինում, ո՞վ է բան ասում: Աւելի լաւ է հօրդ հնազանդես: Վնաս չունի, իմ աղջիկն էլ մի երիտասարդի կրտամ. ինչ անեմ որ շատ էլ զովական չի լինիլ, բայց մեծ հոգս է հարկաւոր որ թագաւորի հարսը լինի աննման թէ՛ գեղեցկութիւնով և թէ՛ շնորքով:

Թագաւորազը, որ բարեսիրտ ու միամիտ տղայ էր, վրայ բերեց.

— Զատ շնորհակալ եմ, իշխան. ինչ ասել կ'ուզի որ դու փորձառութիւնով ու խորհուրդներովդ պէտք է օգնես ինձ. հայրս այդ մտքով քեզ ընկեր կարգեց: Առանց քու յօժարութեան ես ոչովի հարսնացու չեմ ընտրիլ:

— Իմ գլուխը սիրելի թագաւորազի ճամբին վէր գրած է. ինչ նեղութիւններ առես, պատրաստ եմ, պատասխանեց իշխանը և զոհ սրտով շարունակեց ճամբէն:

Ամեն տեղ ձայն էր ընկել, թէ թագաւորի համար հարսնացուի են ման գալիս: Քաղաքում թէ զիւղում մեծ պատուով ընդունում, ընտիր ու զեղեցիկ աղջիկներ էին ցոյց տալիս, ամենն էլ աղքատ տանից, մինը քանգմիւսը գեղեցիկ. թագաւորազը ուզում էր նշան տալ, բայց իշխանը քար էր խառնում և մտադրութիւնից ետ կացնում: Թագաւորազը միամիտ էր. բարի մտքով էր մեկնում նրա խափանելը. բայց ճշմարիտն այն էր, որ իշխանը ձէն թագաւորի վրայ բարկացած, ուզում էր նրա որդու վիզը մի աղքատ ու հպարտ աղջիկ կապել և դրանով իւր վրէժը հանել: Նշանագրութիւնը այսօր կամ վաղը զցելով այնքան ծածուկ հարցուփորձ արեց, որ վերջապէս իւր փնտրած աղջիկը գտաւ. աղքատ ու զեղեցիկ, բայց կռուարար ու ամբարիշտ:

— Թագաւորազը զոյժ լինի, քու ուզած հարսնացուն ես արդէն գտել եմ. ամեն բանով գովական, ամեն բանով շնորհալի: Բայց որովհետեւ մենք շատ աղջիկներ տեսել ու չենք հաւանել, հիմա նրանց բարեկամները նախանձելուց սկսե-

լու են վատաբանել մեր ջոկածին: Աշխարհիս բանն այդպէս է. աւելի լաւ է շտապենք, այդ աղջկան տեսնենք. թէ հաւանես, նշան տանք: Լսել եմ որ նրա ծնողները աղքատութիւնից ուզում են մի հարբանի վրայ ծախել:

— Գնանք, գնանք, իշխան, ձեռից չզցենք այդպէս լաւ աղջիկը, հաւանութիւն տուեց նրա խօսքին թագաւորազը և շտապ քալերով հասաւ աղջկատուն: Հէնց որ երեսի գեղեցիկութիւնն ու սիրուն հասակը տեսաւ, մնաց նայելիս: Խորամանկ իշխանը այս բանը որ նկատեց, ուրախացաւ իւր սրտում. ուղածը յաջողում էր: Մօտեցաւ ականջի տակին փոփոաց.

— Թագաւորազ տէր, մենակ սիրունութիւնով չէ հրաշալի, դեռ պէտք է իմանաս թէ ինչ շնորքներ ունի, որ հիանաս: Այսպէսին ճարելը հեշտ չէ. շտապենք, նշանը տանք, թէ չէ նախանձոտ հարեանները հազար ու մի սուտ կը հնարեն խեղճ աղջկայ վրայ:

— Հաւատալի է, հաւատալի, իշխան, նախանձը շատ բան կ'անի, վրայ բերեց միամիտ թագաւորազը. ահա քեզ նշանը, տուր, վերջացրու:

Իշխանը նշանի հետ շատ ոսկի տուեց աղջկայ ծնողներին, յետոյ հարսնացուին նոր շորեր հագցրած, զարդարած բերին ձէն թագաւորի մօտ:

Եօթն օր, եօթը գիշեր հարսանիք ար'ն. խնդացին աշխարհովի. նորահարսին եկան շնորհաւորեցին, անթիւ ընծաներ տուին՝ ոսկի և մարգարիտներով զարդարած ու տարան առօք-փառօք բաղմեցրին ամենից վերև: Ինքն իրան մէջ ուռաւ. ինչ չէր տեսել իրանց պատին, հիմի տեսաւ իւր ճակատին:

Ղատերին դուր եկաւ նրա խոնարհ կերպարանքը. բայց ուր հա, ուր Աղունիկը: «Արեղակի մօտ լուսինն ինչ է», ասում էին մի քանիսր, առանց իմանալու որ նորահարսի սրտին այդ խօսքերով դադ են դնում: Զէն Թագաւորը սրտի ուրախութիւնից չէր իմանում ինչ անի. նորահարսի տեսքին ու հասակին նայելով ցրն-ծում էր, դառնում կնոջը աչքալոյս սալիս, որ Աստուած իրանց միտքարութիւն ուղարկեց:

Թագաւորի հետ ցնծում էր ողջ աշխարհը:

Անցկացաւ մի ամիս, երեք ամիս. քաղցր հարսը փոխուեց, դառնացաւ: Պալատում մեծ ու փոքր նրան սիրում, գուրգուրում էին, այդ բանից երես առաւ, իրաւունքներ բանեցրեց և սկսեց համարձակ պատասխաններ տալ կերսա-

րին ¹⁾ ու սկեսուրին: Նշանակութիւն չտուեց, թէ տանը իրանից աւելի մեծը կայ, պահանջեց որ ամենն էլ իրան գլուխ վէր բերեն:

Զէն Թագաւորը ծածուկ թէ աշկարայ շատ խրատեց որ հարսին կոտրի, ճամբի բերի, չեղաւ: Ով նորահարսի գեղեցկութիւնն էր տեսել՝ առանց բնութեան ծանօթ լինելու երանի էր տալիս Թագաւորին. «Բաղդաւոր նրա աչքին, որ այնպէս գեղեցիկ ու խոնարհ հարս ճարեց. մենք էլ գնանք այսուհետեւ աղքատների տնե-րից հարսնացու ջոկենք»:

Եւ ճշմարիտ. նորահարսը դրսւր ման գալիս այնպէս ծանր էր կենում, ինչպէս ծով, այնպէս մեղմ էր զրուցում, կարծես անմեղ գառն ~~էր~~ բայց երբ պալատն էր մտնում, լեզուով ու արարմունքով այնպէս էր շանթում ²⁾, ինչպէս նետ-օձ:

Աղունիկի գեղեցկութիւնը փշի պէս ծակում էր նրա աչքը: Թագաւորն ու Թագուհին հարսին շատ համբերեցին. բայց տեսան որ վերջ չի լինում նրա ամբարշտութեանը, սկսեցին մտածել, մտածելուց սևասրտել ու ցաւի տիրանալ:

Ի՞նչ անէին խեղճերը. ոչ կարելի էր դուրս անել, ոչ իրանց ցաւը լոյս աշխարհ հանել: Ճա-րահատուած տղին լանդիմանում, երեսաւում

¹⁾ Սկեսրի ամուսին. ²⁾ աչքեր:

էին, թէ ինչո՞ւ այս շանթը մեր տուն գցեցիր: Քանի անգամ պատուիրեցինք, որ աղքատ ու հպարտից հեռու կենաս: Այս ի՞նչ սև օձ էր, որ մեր վզովը փաթաթեցիր:

— Հայր իմ, ի՞նչ անեմ, լալով պատասխանում էր որդին, ես ի՞նչ մեղ ունիմ: Գրա ընտրութիւնը իշխանն է արել:

Թագաւորը խիստ դառնացած էր. կանչեց, հարցուփորձ արեց, և վերջը երբ տեսաւ որ իշխանն է մեղաւոր, իսկոյն պալատից արտաքսեց ու ինքն էլ մի քանի շաբաթ չքաշեց անկողին ընկաւ: Ծերութիւնը մի կողմից էր յաղթել, տան խառնակութիւնը միւս կողմից:

Երբ դժուար ժամանակ որդին եկել էր մխիթարելու, հայրն ասաց.

— Որդի, քու միամտութիւնը էժան չնրոտեց ինձ, խաբուեցիր կին ընտրելու մէջ և ինձ շուտով գերեզմանի դուռն ուղարկեցիր... Մի լար, սրանից դէնը քո լացն ինձ չի օգնիլ: Բայց լսի՛ր վերջին պատուէրս, թէ ի՞նչ ես անելու: Ինձանից յետոյ աշխարհիս մեծն ու կառավարիչը դու ես: Քեզ խրատել հարկաւոր չի, գոհութիւն Աստուծոյ, խելահաս մարդ ես: Անկանդ համոզիր, որ մօրդ պատուի, չվշտացնի, նա գոնէ մխիթարուած սրտով գերեզման մտնի: Գլխաւոր հոգսս Աղունիկն է. նրան խնամող-պահպանողը մայրը

կրլինի. նա ոչ քեզ նեղութիւն կըտայ, ոչ կնկանդ: Իմ հարստութիւնից մի փոքր մասը որ տաս, մինչև կեանքի վերջը ապահով կ'ապրի: Յուսով եմ որ հաւատարիմ լինիս իմ պատուէրին: Դու գիտես որ ես մեռնում եմ գոռոզ կրնկանդ երեսից. աշխատիր իշխել նրա վրայ, թէ չէ մօրդ ու քրոջդ գլորելուց յետոյ քեզ էլ հանգիստ չի թողնիլ հօրդ պալատում:

Թագաւորազը լալով մօտեցաւ հօր ձեռները համբուրեց.

— Խոստանում եմ, հայր իմ, պատուէրներդ կատարել ճշտութիւնով:

Հէն Թագաւորը օրհնեց իրան շուրջը եղողներին, կանչեց թագուհուն, մնաս բարև ասաց. ձեռը Աղունիկի գլխին դրեց ու հոգին աւանդեց: Թագաւորազն իսկոյն գնաց կնոջը նախատեց:

— Ի՛նչքան գոռոզ արարած ես, որ կերսարդ մեռաւ, մի անգամ ակը տալու չեկար:

Հարսը որ կերսարի մահը լսեց, տեղից վեր թռաւ ու բարձրաձայն ճուլով, լալով սգաւորների մէջն ըն'լաւ առանց երեսին քոյ ծածկելու: Զատերն ասում էին.

— Տեսէ՛ք, տեսէ՛ք, ի՛նչքան է սիրում կերսարին, որ սրտի կսկծից ամօթը մոռացել է:

Թագաւորազը մեծ փառքով հօր թաղումը կատարեց և Աղունիկի ձեռով ողորմութիւն

բաժանեց տնանկ ու աղքատներին:

Հարսը նոյնպէս սուգ էր պահում տանեցոց հետ. հանգարտ էր, կարծեցին թէ բնութիւնը փոխել է:

Թամանակ անցնելուց յետոյ թագուհին աղջկանն առաջ.

— Աղունիկ, փեսացու ընտրելուդ օրերը մօտենում են. երկար ապրելու յոյս չունիմ, ուզում եմ աչքովս պոսակ տեսնել: Հայրդ վճռել է մի աղքատ ու անուանի տղայ ընտրես, քու բաժինքով նրան բաղդաւորես: Քայց ես մի բան էլ եմ ասում. լաւ կըլինի տաւաջ քո հասակի աղջկերանց մի քանիսին իրանց մուրազին հասցնես, նրանց մաղթանքն ու նրանց մայրերի օրհնանքն առնես, յետոյ քու ընտրութեան ետնից կենաս: Քանձարանի բանալին հայրդ ինձ է տուել. առ, գնա, ի՛նչքան ուզում ես ոսկի, արծաթ վեր կալ ու քու զիտեցած տեղերը բաժանիր:

Աղունիկը հնազանդ աղջիկ էր, մօր խորհուրդը լսեց ու սկսեց թաղէթաղ պտրտել, չքաւոր աղքատներին փող բաժանել: Հարսը այս որ իմացաւ, էլի քաջքերը մօտ եկան. կատաղեց ու սկսեց ինքն էլ իրանուզիլու կարգադրութիւններ անել պալատի մէջ: Մարդը բարկացաւ, Աղունիկի առաջ կնկանը յանդիմանեց.

— Մի՞թէ չես իմանում որ առանց տան մեծից իրաւունք խնդրելու չպէտք է մի բան անել:

Կինը պատառնանք.

— Այս տան մէջ տարիքով մեծը քու մայրն է, բայց թագուհին ես եմ, իշխանութիւնն իմն է. ուրեմն ինչո՞ւ չեմ կարող անել:

Ո՛րքան էլ թագաւորազը համոզում էր, որ չհակառակուի, սկեսուրին խոնարհ լինի, կնիկը եքսան ¹⁾ զոռոգ պատառնանք էր տալիս.

— Եթէ ձեռներս կապուած պէտք է լինէին աղքատի պէս, մեր տանը կընստէի, էլ ինչո՞ւ էի թագաւորի տուն հարս գալիս:

Թագուհին հարսի ասածները թէ ականջով էր լսում, թէ Աղունիկի միջոցով, և ցաւի վրայ ցաւ էր աւելանում: Աղջկան ու տղին նախիստ սիրտն ուզում էր փառաւորուի, բայց հարսի արարմունքները միտք բերելով մաշւում, ձէրք էր ընկնում: Ոտի վրայ ման գալ չկարենալով վերջիվերջոյ անկողին մտաւ. որդին նրա տրեկարանալու վրայ շատ կոտրուեց, զիտէր որ իւր կնկայ ձեռից է հիւանդացել. սեւերես էր մօր մօտ, ուշ-ուշ էր գնում ակը ²⁾ տալու: Աղունիկն էր միայն, որ սեւասրտած ³⁾ կանգնած էր

¹⁾ Աւելի ու աւելի. ²⁾ ացցելել. ³⁾ տխուր:

լինում մահճի մօտ և գիշեր ցերեկ հսկում էր մօրը: Այն ինչ տրաքտրաքուած¹⁾ հարսը իւր տեղը հանգիստ նստած ասում էր.

— Թէ ճլէրք սկեսուրս էլ կը մեռնի, ես զիտեմ թէ Աղունիկի գլուխն ինչ կըբերեմ: Թող ասեն որ նա արեգակ է, իսկ ես նրա կըշտին լուսին էլ չեմ:

Այսպէս մտածելով ոչ մի անգամ էլ տեսութեան չգնաց: Թագուհին ցաւից յաղթուած վերջին շնչումն էր, կանչել տուեց որդուն և ասաց.

— Որդի, ինչ որ մինչև օրս խնայել եմ քեզ ասելու, այսօր յայտնում եմ, որ իմանաս, թէ մայրդ ինչ վիրաւոր սրտով է հեռանում աշխարհից: Չատ երկար կըլինի որ միառմի պատմեմ քու կնկայ արարքները: Սարի պէս հայրդ նրա ձեռից դարդախեղդ եղաւ, մեռաւ: Եթէ միևնույն արդիւնս հոգսը չլինէր, այսքան դառն օրերի չէի գիմանալ: Թէպէտ Աղունիկին աչքի լուսից աւելի եմ սիրում և կամենում եմ բաց աչքով սրտակել, որ հօրդ պատուէրը կատարած լինիմ, բայց կինդ, որդի, նրա գէշ-գէշ խօսքերը սիրտս փտեցրել են. էլ ասկելու ոյժ չկայ: Ես մեռնում եմ և միտքս քեզ յայտնելով

¹⁾ Ամբարտաւան:

կամենում եմ ամեն մեղք ու վարձք քու վիզը զցել: Հայրդ ինձ է յանձնել քրոջդ, որ մուրագին հասցնեմ: Նրա բաղդից ես տկարացայ, ձեռս կարճացաւ. կենդանութեանս օրով չկարողացայ նրա ուզած փեսացուն ընտրել: Ես այժմ յանձնում եմ քեզ ու խնդրում, որ դու լինիս նրա եղբայրը, նրա հայրը և նրա մայրը: Եթէ ուզում ես, որ գերեզմանումն էլ քո արեւն օրհնեմ, Աղունիկին սրտապալաս չթողնես. այնպէս պէտք է մտիկ անես, որ չիմանայ թէ որք է: Փառք Ստեղծողին, ողորմած հօրիցդ մնացած պաշարներն անհատնում են և դանձիրն անսպառ. համ դուք վալելեցէք, համ նրան տուէք: Աղունիկը մեծ պահանջներ անող աղջիկ չի. դու պէտք է իմանաս նրա ուզածը: Եթէ կրնականդ յուսով թողնես, նա ոչ թէ հաց ու շոր կըխնայի, այլ նախանձից կըհեռացնի իւր հօր պալատից:

Որդին ուշադրութիւնով լսեց մօր խրատն ու կտակը, խոստացաւ սրբութիւնով կատարել: Թագուհին իւր մօտ կանչեց Աղունիկին, ձեռը գլխին դնելով օրհնեց, համբուրեց, եղբօրը յանձնեց ու արդար շունչը փչեց:

Չէն թագաւորազը մեծ պատուով թաղեց իւր մօրը և սկսեց աշխարհը կառավարելու ետնից կենալ:

Եղբայրը Աղունիկին առաջուց էլ սիրում էր, բայց ծնողների մահը և նրանց պատուէրները եքսան վարարացրին ¹⁾ նրա սէրն ու դուռանքը: Քրոջը տխուր տեսներէս, իւր գործերը թողում, մօտը նստում էր, տխրութեան պատճառը հարցնում, սրտի ուզելիքն իմանում և խնդրէր կատարում տալիս: Կարծում էր թէ Աղունիկի տխրութեան պատճառը միայն ծնողների մահն է, էլ չէր իմանում, թէ իւր կնիկը ինչ չար աչքով է նայում տալի վրայ:

Օր չէր անցնում, որ նախանձ հարսը չնչին բանի համար Աղունիկի հետ կռիւ չտայ ու ծանր խօսքերով թագաւորին, թագուհուն չհայհոյի: Ի հարկէ այս բոլորն անում էր մարդից ծածուկ: Զատ էլ վշտանում էր խեղճ աղջիկը, շատ էլ սրտի կսկծից քաշւում էր իւր սենեակը, աղի-աղի լաց լինում, բայց երբէք մտքովը չէր անցկացնում եղբօրը դանդատուել. վախենում էր դրանով աւելի կատաղացնի հարսին: Հէնց որ եղբօր ոտնաձայնը լսում էր, արտասուքները կուլ էր տալիս, լացն ու հեկեկոցը ներս էր անում և

¹⁾ Առատացրին:

եղբօր առաջ ծիծաղադէմ կանգնում:

Այդպէս ժամանակները հարսը ականջը ծածուկ մօտեցնում էր դռան ճեղքին, որ խօսակցութիւնն իմանայ: Հաւատացած էր, որ տալը եղբօր մօտ լաց կըլինի և իրանից կըզանգատուի, բայց սպասածի հակառակ լսում էր, որ քոյր ու եղբայր իրար հետ խնդում, ծիծաղում են: Նախանձից ուզում էր միջից կէս լինի: Երբ տեսնում էր որ իւր շանթածով, տուած տանջանքներով տալը կոտորւում չի, ուզում էր իւր միտն ուտի. երբ տեսնում էր որ քոյր ու եղբայր իւր ցանկութեան հակառակ սէր են անում, ինքն իրան մէջ տապակ-տապակ ¹⁾ էր լինում:

— Զէ, այսպէս չի լինիլ, ասում էր, պէտք է սրանց սրտերը բաժանել. այնպէս սառնութիւն զցել մէջները, որ աչքով աչք չունենան իրար նայելու:

Եւ սկսում էր իրար ետնից անվերջ դանդատներ անել Աղունիկից թագաւորացին: Բոլոր հնարները զուր էին անցնում. եղբայրը ոչ մի զրպարտութեան չէր հաւատում: Հարսը իմանալով իւր մարդու միամտութիւնը, չէր դադարում դանդատները շարունակելուց:

— Օրական մի քորոցի չափ կասկած աւե-

¹⁾ Խորովուել:

լանայ եղբոր սրտում, բաւական է, ասում էր օձիփոր ¹⁾ Հարսը:

— Գիտե՞ս ինչ, ասում էր մարդուհն. քո քոյրը տնազ ²⁾ է անում ամենի մօտ, որ ես աղքատի տանից եմ եկած:

— Գիտե՞ս, քու երեսպարզ քոյրդ ի՞նչ է ասել. սրա-նրա մօտ ասել է, որ իմ խօսքը պալատական իշխանի հետ է, որ ես քեզ անհաւատարիմ եմ:

Վրայ երրորդ օրն էլ ասում էր.

— Գիտե՞ս ինչ. քու պըճոկուած ³⁾ քոյրը ասել է, թէ եղայրս է մեղաւոր, որ ծնողներս դարգախեղդ եղան, իրար հետից մեռան:

Սրանց պէս Հարիւր բան ինքն իրան հնարում, թագաւորազի ականջն էր հալում: Եղբայրը բնութիւնով Հանգարտ էր, չէր բարկանում քրոջ վրայ, բայց թւում էր, թէ տասը սուտից մինը ճշմարտի տեղ էր ընդունում և իւր մէջ վշտանում: Քրոջ սիրտը չկոտրելու համար կնկանն էր սաստում, որ ձեռ վերցնի նրանից: Բայց Հարսը տեսնում էր որ ամուսինը աչքի տակով է նայում Աղունիկին. ուրախանում էր որ իւր չար դիտաւորութիւնը յաջողութիւն է գտնում և եքսան սիրտ էր առնում և ծանր

ղրպարտութիւններ սարքում տալի վրայ:

— Գիտե՞ս քո նախանձ քոյրն ի՞նչ է ասում: Ասում է թէ՛ վա՛յ իմ օրին, որը եմ մընացել. ծնողներս դուր տեղը եղբորս յուսով թողին, նա օտարի աչքով է նայում ինձ: Անտէր-անտիրական աղջիկները ինձնից լաւ վիճակի մէջ են. եթէ չամաչեմ, կըհեռանամ Հօրս տանից, որ ոչ եղբոր երես տեսնեմ, ոչ Հարսի:

— Տեսնում-ե՞ս ինչ ապերախտ պտուղ է քո քոյրը: Ափսո՞ս քո աշխատանք: Ասենք թէ ես նրա համար վատ եմ, օտար եմ, դու խօսւ ես, քո ջանն ու հոգին խօս նրա համար գնում է, տասը մատդ նրա համար ճրագի տեղ վառած ես պահում, քեզ ինչո՞ւ է վատաբանում, սրա-նրա մօտ բամբասում: Ես ու իմ հոգին, ինչ էլ ասի քեզ, արժան է, որովհետև միամիտ ես ու չես իմանում թէ ո՞վ է քո չարակամն ու բարեկամը:

Թագաւորազը ոչինչ չէր պատասխանում, միայն ունքերը կիտում էր ու առանձնանալով մտքի մէջ ընկնում: Հարսը եքսան սիրտ առնելով ասում էր.

— Ուխայ, բանս յաջողում է. յոյս ունիմ այնպէս անեմ, Հօր տանից տկլոր դուրս գալ: Թող այն ժամանակ պարծենայ, որ ինքը ինձանից սիրուն է. տեսնեմ ո՞վ է այն աղքատ

¹⁾ Նախանձոտ. ²⁾ ծաղրել. ³⁾ քրքրուած:

տղէն, որ չիմարի նման յօժարուում է դար ու դարդակ աղջկանն ուզում: Տեսնենք տնազատեղը ես կըլինիմ թէ՛ Աղունիկը:

Աղունիկը չգիտէր թէ հարսը իրանից բամբասանքներ է անում. միայն այն էր զարմանում, թէ ինչո՞ւ եղբայրը իրան ուշ-ուշ է այցելում կամ հանդիպած ժամանակ երեսը շուռ տալիս: Գնում էր եղբոր մօտ, որ վիշտը յայտնի բայց քանի գնում էր, հարսն այնտեղ էր լինում: Ամօթից ու վախից կամ ոչինչ չէր խօսում կամ անմեղ պատճառ տալով դուրս էր գալիս:

— Այս լաւ առիթ է, մտածում էր հարսը, երբ սա շուռ-շուռ եղբոր մօտ է գալիս, անշուշտ մտքում մի բան կայ: Լաւ, թող սպասի, տեսնի գլուխն ինչ եմ բերում:

Հինումին շորեր իրար մօտ հաւաքեց, վառեց, ծոխումխով տունը լցրեց, յետոյ ճուղով դուրս փախաւ:

— Այս օգնեցէք, շորերս կրակը լափեց:

Ծառաները վազեցին և ուզեցին կիճոր ¹⁾ տալ հանգցել կառ ²⁾ ընկած շորերը, բայց հարսն արգելեց վրները ծղրտալով:

— Թողէք թագաւորը դայ և իւր աչքով տեսնի, թէ քոյրը, անդգամ քոյրը ո՞նց է կրակը

դրել շորերիս միջին ու իւր սենեակում անմեղ ձեւացել:

Ծառաները հեռացան թէ չէ, էլի հնամաշ շորեք աճեց կրակի վրայ: Թագաւորազը պալատը մտաւ. կինը մրկած ու այրուած շորերի վրայ ձեռը մեկնելով ասաց.

— Ի՛նչ պատուհաս էր քոյրդ, որ ծնողներդ թողին. լաւ պտուղ էր, շատ էին սիրում, հետները կրտանէին, էլ ի՛նչ էին ջանիս համար ցաւ թողում: Արած բամբասանքները բաւական չէին, այսօր էլ շորերս է կրակի բերան տուել: «Եղբայրս իւր կնկայ համար երկ-երկու է առնում շորը, իսկ ինձ համար մինն էլ չի առնում. ես էլ այսպէս կ'այրեմ», ասում է քու քոյրը: Բա էս համբերելու բան է: Ի՞զուց էլ ո՞վ գիտէ ինչ փորձանքներ բերի զլիսներիս: Արապէս անամօթ-ապերախտին վաղուց էր հարկաւոր տանից վռնդելը, բայց դու պատուած ու պաշտած ես պահում, ի հարկէ նա էլ քեզպէսի լաւութիւնը այսպէս կրվճարի:

ձէն Թագաւորազը անխօս դնաց քրոջ մօտ. տեսաւ աղիողորմ լալիս է ու արտասուքը կարկտի պէս աչքերից թափում:

— Ա՛խ, մայր իմ, ասում էր, ինչո՞ւ որբ թողիր ինձ, ինչո՞ւ հետդ գերեզման չտարար: Այս ի՛նչ դառն օրեր է, որ քաշում եմ հօրս տանը:

¹⁾ Կոխտեղ. ²⁾ վառուած:

Եղբայրը գլխաշարժուեց նրա լացի վրայ-
մօտեցաւ, ասաց.

— Հանգարտուիր, քոյր իմ, ո՞վ է քեզ վըշ-
տացրել: Ի՞նչ անենք որ երկու կտոր շոր է աշ-
րուել. նորը կ'առնեմ, դարդ մի անիլ: Դու խօ-
մեղաւոր չես, ինչո՞ւ ես սրտի գալիս. բաւական
ժամանակ է քեզ մօտ չեմ եկել, կարելի է դրա
համար ես նեղացել: Ես քեզ մօտ մեղաւոր եմ,
քոյրիկ, ներիր ու համարձակ ասա՛ւ վիշտդ: Անց
տեսնում եմ հարսիցդ ես վշտացած. ի՞նչ ունիս
նրա դէմ, ասա՛ւ:

Աղունիկը պատասխանելու տեղը լացը շա-
րունակեց, որովհետեւ չգիտէր հարսի արած գէ-
շութիւններից որն ասի և որը թողի:

— Մի՛ քաշուիլ, ասա՛ւ, կրկնեց եղբայրը ձե-
ռը քրոջ վզով գցելով. հարսդ քեզ վրայ անթիւ
բաներ է ասում, ինչո՞ւ չես ջրում, կասկածները
քեզանից հեռացնում: Կարելի է վախե՞նում ես:
Ո՞ւմնից:

— Բացի Աստրծուց, ես ոչովից չեմ վա-
խենում, եղբայրս, ասաց քոյրը: Բայց հաւատա՛
Աստրծուն, որ ես ոչ մի բանից տեղեկութիւն
չունիմ. ինչ ասում է հարսս, բոլորն իրան սար-
քած է:

— Մտենից շատ ուրախացողը ես կրի՛նիմ,
քոյրիկ, երանի բոլորը սուտ լինէին: Հանգիստ

կաց, հարսը չի կարող քեզ ոչինչ անել. աշուո-
հետեւ նրա հետ ոչ մի դործ էլ մի՛ ունենալ:

Քոյր ու եղբայր խօսելիս, հարսը մարուղ ¹⁾
կացած լսում էր ու իւր մէջը փրփրում, կատա-
ղում — ախ, ի՛նչպէս հանգարտ է խօսում քրոջ
հետ: Ի՛նչ մտերմացան, ի՛նչ անեմ որ բաժանեմ
և վերջնական բաժանեմ:

Ունքերը կիտած, գլխակախ մտածում էր
որ հնար գտնի: Սրտի չարութիւնից աշխարհը
մտէն ընկել էր, ինչ թէ կաթնակեր մանուկը,
որ օրօրոցում վրչում ²⁾ էր անծիծ և անփոփ ³⁾:

Ուտել-խմելը մոռացած, դունատուած ման
էր գալիս սենեակէ սենեակ առանց դադարելու
Քառաները վաղուց էին սկսել զգուել, սարսա-
փել նրա դէմքից ու աչքերից: Աղունիկը խօ-
շաբաթներով նրա երեսը չէր դուրս գալիս, փա-
կուած էր իւր սենեակում. ճաշն էլ այնտեղ էր
ուտում:

ձէն Թագաւորազը քրոջ բաժինքի պատ-
րաստութեան ետնից էր: Աղունիկը անհամբեր
սպասում էր եղբոր առաջարկին, որ փեսայ ընտ-
րէր ու գնար իւր արևի ձէնն ածէր: Չար հարսը

¹⁾ Թագնուած, ականջը սրած. ²⁾ լալիս. ³⁾ անկե-
րակուր:

Հէնց մի առիթ էր փնտրում, որ Աղունիկի վրայ բամբասի:

— Տեսնում ես, ինչքան հպարտացել է քոյրդ, ասում էր մարդուն. նշանուելու օրերը մօտեցել են, գլուխը վեր չի ունում մեզ մօտ ճաշի գայ:

Մարդու մօտից հեռանալով ինքն իրան ասում էր.

— Սպասիր, ամբարտաւան աղջիկ, քանի այս շունչը վրէս է, չեմ թողնիլ մուրազիդ հասնես: Ոնց որ հօրն ու մօրդ դառնացած սրտով գերեզման իջեցրի, քեզ էլ արիւն արտասուքով պալատից կը վռնդեն: Բաժինքի տեղ ծեղ չեմ տալ աչքդ կոխես: Սպասիր, միամիտ Աղունիկ, ես մեռած պէտք է լինիմ, որ դու աշխարհում օր տեսնես:

Գ

Մի իրիկնադէմ չար հարսը կատաղած ինքն իրան խօսում էր.

— Մինչև օրս բոլոր հնարները զուր անցկացան, բայց մեթէ էլ հնար չկայ և այնպիսի հնար, որ թագաւորազի սիրտը տակից մղկրտացնի: Ես մինչև իմ մարդուն թունդ կսկիծի

չհանդիպեցնեմ, նա իւր պաշտած քրոջից ոչ ձեռ կը վերցնի, ոչ պալատից կը վռնդի: Զէ, սրբտիս փափագը պէտք է կատարեմ, ինչ գնով էլ լինի, միայն թէ Աղունիկին, իմ աչքի փուշին կործանեմ, օրը խաւարացնեմ, որ մարդիկ չասեն թէ՛ նա արեղակ է, ես լուսին:

Դիշեր ժամանակ ամեն ինչ խաղաղ էր, պալատում ամենքը քնած. չար հարսն էր, որ դե կտրած անքուն էր: Անկողնից զգոյշ վեր կացաւ, մօտեցաւ օրօրոցին, մանուկի գլուխը ձախ ձեռով բարձրացրեց, աջ թևում պահած դանակը մեկնեց, մի ակնթարթում երեսին մորթեց: Արիւնոտ դանակը զգոյշ ու կամաց տալաւ միւս սենեակը Աղունիկի գրպանը դրեց, հետը-հետին ¹⁾ դարձաւ օրօրոցի մօտ ու բարձր, կատաղի ձայնով ճուաց:

Թագաւորազը ճուոցի վրայ զարթնեց ու մնաց սարսափած: Չգիտէր, կնիկն ինչո՞ւ է ծվում, ծկլթում, ուզում էր հանդարտ հարցնի պատճառը, որ յանկարծ կնիկը խօսքը բերանից խլեց.

— Ըհը՛, այս էլ քու ոչուփուս ²⁾ քոյրը, ձեռը մեկնեց օրօրոցի վրայ. որ ասում էի այդ անգղամին տանից վաւրդիւր, սրա համար էի ասում:

¹⁾ Իսկոյն. ²⁾ փուս կենդանի:

Օրօրօցը թեքեց, արիւնշաղախ մանուկին ցոյց տուեց ու սուտ հեկեկոցն սկսեց.

— Այս Աստուած կրկերցնի՞, ես կսկծից մղկրտամ, մարդասպան քոյրդ իւր համար հանգիստ խռմփայ: Էլ առելու չես, թէ քոյրս այդպէս բաներ անող չի... Հո՛ւ, Հո՛ւ, Հո՛ւ, սուտ լալով սկսեց ծնկները ծեծել: Թագաւորազը, որ մորթուած մանուկին տեսնելով մնացել էր քարացած, երբ նկատեց որ էլի իւր քրոջն է մեղադրում, կրնկանն ասաց.

— Ախր ինչո՞վ ես իմանում որ նա է արել. ինչո՞ւ ես հոգիդ ալրում, չոր փայտին արիւնքսում: Ասենք քոյրս չի, տարի մէկն է, հէնց պէտք է զուր խօսելով միշտ կրակում պահէս: 2^է որ նրան էլ Աստուած է ստեղծել: Նրա մասին էլ ինձնից հաշիւ կրպահանջուի: Ինչո՞ւ չես վերջ տալիս նախանձիդ: Ես էլ եմ տեսնում որ մի անիրաւութիւն է արուած, հատիկ որդիս մորթուած է, աշխատենք յանցաւորը դտնենք, ոչ թէ անմեղին կրակը դնենք: Քոյրս խօ լիմարացել, միսը չի՞ կերել ¹⁾, որ այդպէս բան անի: Քոյր չէ որ, աչքիս լոյսը լինի՝ արդար դատաստան անելուց ետ չեմ կենալ:

— Ո՞վ կըթողնի, որ ետ կենաս. ո՞վ իրան

որդուց հեշտութիւնով ձեռ կրկերցնի: Այդքան որ պաշտպանում ես քրոջդ, ասաց կինը, ձեռիդ մէջից հօտ ես կալել, որ նա արդար է:

— Հապա դու ձեռիդ մէջից հօտ ես կալել, որ նա է մեղաւորը: Ինչո՞վ ես իմանում որ նա է սպանել:

— Հալբաթ նրա հոգին ճանանչում եմ, որ ասում եմ. թէ չէ զուր խօսելը ես չեմ գիտնում, որ Աստուծու դէմ է: Ուզում ես կանչիր քու ծակծակոտուած ¹⁾ քրոջը, հարցուփորձ արա, հէնց խօսալուց կերևայ:

— Այստեղ ո՛ւր կանչենք, գնանք իրան մօտ, ասաց թագաւորազը և կնկայ հետ մտաւ Աղունիկի ննջարանը: Աղջիկը հրեշտակի պէս խաղաղ քնած էր. եղբայրը վրդովուած սրտով «Աղունիկ» կանչեց. քոյրը շարժուեց, անկողնում նստեց, սկսեց աչքերը հաղաղել որ քաղցր քունը փախցնի: Հարսը ետնից ներս մտնելով ժամանակ չտուեց որ եղբայրը երկրորդ անգամ կանչի. կատաղած յարձակուեց Աղունիկի վրայ և քներակին ²⁾ դմբուզով ³⁾ շրմփացնելով ⁴⁾ ձղղայ.

— Տես, ո՞նց է սուտ քուն մտել, պրճօկուած-սև սրտովը:

¹⁾ Ծակծկուած, գնդակահար եղած. ²⁾ քունք.

³⁾ կրուփ. ⁴⁾ ուժգին խփել:

Մինչև խեղճ աղջիկը վեր կըլթա՜էր դըմբուղի սաստիկ ցաւից, հարսը ձեռը մեկնեց ու նրա շորի գրպանից արիւնոտ դանակը հանեց.

— Ես որ ասում էի, չէիր հաւատում. հիմի քոյրդ է թէ՞ չէ: Ի՛լ կ'ասեմ թէ չոր փայտին արիւն եմ քսում: Փնաք Աստուծոյ, նշանը գտնուեց:

Թագաւորազը մնաց փէտացած, կանգնած. աչքի տեսածին չէր հաւատում:

— Ի՞նչ ես լռուել, ասաց մարդուն, էլի մըտածում ես քրոջդ պաշտպանեմ: Չէ, հնար չկայ, մտածելու ժամանակն անցկացաւ. որդի եմ կորցրել, այս րոպէիս որդուս արիւնը տո՛ւր:

Այս ասելով տալին քաշքշելով բերեց օրօրոցի մօտ: Աղունիկը երբ արիւնոտ դանակը իւր գրպանից հանելիս տեսաւ, այժմ էլ արիւն շաղախ մանուկին, սարսափից մնաց ծմբանը կտրած, պապանձուած: Խեղճը կորցրածի նման մէկ դանակին էր նայում, մէկ օրօրոցին:

Հարսը ընդհակառակը մի րոպէ չէր լռում, անդադար գոռում էր, Աղունիկի վրայ մեղադրանքներ դնում և պահանջում.

— Ինչպէս դա որդուս մորթել է ու սիրտս խորովել, դրան էլ պէտք է մորթես աչքիս առաջ, սիրտս հովանայ, թէ չէ ձեռ վերցնողը չեմ:

Թագաւորազը տեսնում էր որ այս ամենի դէմ քոյրը լռում է, եքսան էր տիրում: Դրանից եզրակացնում էր որ ուղիղ նրա արածն է. չէր ուզում երես երեսի հետը խօսել. շուռ եկաւ ու ասաց.

— Ա՛յ դու, քարասիրտ, եթէ հարսիդ չէիր խղճում, գոնէ ինձ խղճայիր, որ քեզ գլխիս հաւասար սիրում էի: Խղճմտանքիդ ի՞նչ էիր ասում, որ անմեղ մանուկին անողորմաբար սուրն էիր քաշում:

Աղունիկը պռնգէ պռնոնգ լցուած ամանի պէս եզբօր այդ խօսքերի վրայ սկսեց թնդթրնգալ, հեկեկալ, աչքերից աղի-աղի վեր ածել ¹⁾ և հետն էլ լալով ասել.

— Հաւատա՛ Աստրծուն, եղբայր, ես չեմ մորթել քու որդուն: Ես ճնց կարող էի այդ անել, երբ նրան ինքս էլ սիրում, փալիխալում էի: Ես այդպէս անգուլթ բան չէի կարող մըտածել: Անմեղ եմ, խղճա՛ ինձ, եղբայր, մի հաւատալ, որ քոյրդ կարող է անմեղ մանուկի վրայ սուր բարձրացնել: Աինդ նախանձից ինձ հետ թշնամի է, նրա խօսքին մի՛ լսիլ:

— Եթէ դու անմեղ ես, հարցրեց եղբայրը,

¹⁾ Դառնալին արտասուել:

հապա արիւնոտ դանակը քու գրպանում ինչ էր շինում:

— Հա՛, այդ հարցը ես, վրայ բերեց հարսը:

— Աստըծուն հաւատա՛, եղբայր. մանուկին մատով չեմ գիպել, ինչ թէ դանակով: Չեմ էլ իմանում ո՞վ է դրել գրպանս:

— Հապա ո՞վ է մորթել, կատաղածի պէս ցարձակում էր հարսը. պալատի մէջ բացի քեզանից մենք երկուս ենք: Քու ասելով դուրս է գալիս որ մանուկին կամ ես պէտք է սպանած լինիմ կամ սա: Դէ՛ տեսնում ես անղգամ քույրդ մինչև ո՞ւր է հասցնում իւր լըբուլթիւնը: Համարձակում է մտքովն անցկացնել, որ մեր մանուկին մենք մորթած կըլինինք: Բաւական է, էլ համբերութիւն չունիմ, եթէ դու քու քրոջը չես պատժիլ ինչպէս արժանն է, նշանակում է, կողմնապահ ես, մարդասպանի պաշտպան ես. քու պալատումը մի օր չեմ կենալ:

Թագաւորազը մնացել էր երկու կրակի մէջ. չէր իմանում քրոջ աղաչանքներին լսի, թէ՛ կրնալ սպառնալիքներին. կնկանից անցկենայ, թէ՛ քրոջից: Կնիկը պահանջում էր, որ եղբայրը քրոջն անպատճառ մորթի:

Աղունիկը այս լսելով այնպէս էր մղկտում, այնպէս գլուխն ու արեւը վեր թափում, որ լեռ քարերն անգամ կըփխրուէին: Եղբայրն ուզում

էր քրոջը պաշտպանի, բայց վախենում էր կնկանից, որ ժողովրդի առաջ անունը չկոտրի: Արիւնոտ նշանն էլ ծածկել չէր լինիլ: Իւր մէջ վրձում է որ քոյրը պատժուի, որովհետեւ ինքն էլ իբրեւ հայր ցաւում էր իւր կորած որդու վրայ: Կնկայ պահանջը խիստ էր գտնում, ուզում էր իւր աշխարհի օրէնքի համաձայն դանակը բռնող ձեռը կտրել ու թողնել:

Այս վճիռը որ Աղունիկը լսեց, զարհուրը ջանն առած այնպէս ծղրտաց ու մայրիկ կանչեց, որ կ'ասես լերդն ու թոքը բերանով դուրս եկաւ:

— Ա՛խ, մայրիկ ջան, աչքդ բաց արա, դեբեզմանից տես, ինչպէս է չարչարում ինձ եղբայրս: Դու սրան պահ տուիր, որ ինձ մեծացնի, մուրադիս հասցնի, հիմի այնքան քարասիրտ է դառել, որ կնկայ խօսքով ուզում է ձեռս տակից կտրել: Ա՛խ, մայրիկ ջան, միթէ դու չգիտես, որ ես անմեղ եմ: Միթէ եղբայրն այսքան անգութ կըլինի, որ հատիկ քրոջ քամբաղդութիւնն ուզենայ:

Մինչև որ Աղունիկն այսպէս լալով իւր հանգուցեալ մօր հետ էր խօսում, մազերը պոկում, ծնկները ջարդում, չար հարսն անգոհ մնալով ամուսնու արած վճռից գոռում էր.

— Թագաւոր, հէնց իմացիր, ես կինդ չեմ,

օտարի մէկն եմ. քոյրդ որդուս սպանել է, պա-
հանջում եմ քեզանից՝ կամ որդիս կենդանա-
ցրու կամ արիւնի փոխը տուր:

Թագաւորազը դատաստանը գցեց հետեւեալ
օրը և հրամայեց որ բոլոր պալատականները
ներկայ լինին: Ավ լսեց այդ բանը, ափսոսաց
աղջկայ վրայ. շատերը հաւատացած էին, որ
եղբայրը վերջին ընկերում կընենք քրոջը, կամ
ամենամեծ պատիժն այն կըտայ, որ պալատից
դուրս կ'անի: Դա մեծ ցաւ չէր լինիլ. Աղու-
նիկն այնքան զեղեցիկ էր, որ նրան ամեն մի
երիտասարդ առանց բաժինքի կ'ուզէր:

Դեռ լոյսը չբացուած հրապարակը մարդ-
կանցով լիքն էր: Հաւաքուեցին մեծամեծները,
երեւաց Թագաւորազը տրտում երեսով: Դահլիճ-
ները բերին Աղունիկին սև շոր հագցրած: Երկու
ձեռն էլ իրար մօտ կապկպած էր: Հանդիսա-
կան կնիկ ու աղջիկներ՝ ամենն էլ նրան այդ
օրում տեսնելիս լաց եղան:

Հարսը նետ-օձի պէս սուտ օղիկ-մօղիկ էր
զալիս, գլխին վնայ տալիս, կանչում.

— Թագաւոր, կամ որդիս կենդանացրու
կամ արիւնի փոխը տուր:

Աղունիկը շատ լայուց ուժասպառ էր եղել.
սրտի կսկծից ձայնը խղուել, թուլացել էր, ոչ
չունէր խնդրելու կամ իրան արգարացնելու:

Նրա համար մեծամեծներից շատերը բարեխօսե-
ցին, բայց եղբայրը քարասրտած ոչովի խնդիր
չէր լսում: Մի ձայնի ասում էր.

— Ես արդարութեան ծառան եմ: Արդա-
րութիւնը պահանջում է մեղաւորին պատժել:
Այս դէպքում մեղաւորը իմ քոյրն է, որովհետև
նրա մօտ է գտնուել դանակը: Արդարութիւնից
չեմ կարող անցկենալ, յանցաւորը պէտք է պատ-
ժուի— այս է վճիռս:

Ամենն էլ լռեցին: Դահլիճներից երկուսը
կոճոր բերին և օկսեցին զետնի վրայ ամրացնել, որ
ձեռները լրէն կտրեն: Դահլիճ մինն էլ կացինն
էր սրում:

Աղունիկը աչքերը երկինք բարձրացրեց ու
ասաց.

— Ա՛խ, Աստուած, ես ինչ եմ արել, որ
ինձ պատժել ես տալիս: 25-ը որ ձէն Թագաւորը
բարութիւն ու ողորմութիւն տալիս իմ ձեռովն
էր բաժանում. մայրս նոյնպէս՝ աղքատի, տնան-
կի իմ ձեռով էր օգնում, որ ես սովորիմ քեզ
հաճելի բաները և նրանց ճամբով զնամ:
Նրանց մահից յետոյ, արարիչ Աստուած, Քեզ
յայտնի է, թէ ինչպէս եմ կատարել նրանց
պատուէրները, բարի խորատները: Մի՛թէ այս
պատուհասն է իմ վարձատրութիւնը: Մի կը-
բայր ունիմ, Աստուած իմ, նա պէտք է ինձ

անմեղիս պաշտպանի, ինձանից փորձանքները հեռացնի, բայց իմ լաց ու կոծը նրա սրտին չեն ազդում. նա ինձ համար օտարացել է: Էլ ոչով չունիմ բացի Քեզանից, Աստուած, Քու փէշն եմ բռնել, Դու ինձ անօգնական չլորցնես...

Դեռ խօսքը չէր վերջացրել, դահիճները թագաւորազի հրամանով մօտեցան Աղունիկին, բռնեցին որ բերեն կոճղի մօտ:

Աղջիկը ծվաց, կապկպած կռներով ուզեց ընդգրիմանալ դահիճներին, բայց թաւաւորազը յանկարծ գոռաց կատաղած դէմքով.

— Քեզ հրամայում են առանց ընդգրիմու-
թեան գնաս, թէ չէ տեսնում ես կացինը, վղիղ
կրդնեն:

Այս սպառնալիքի վրայ Աղունիկի կռները բոշացան, երկիւղից սրտի մէջ արիւնը թան դառաւ: Հնազանդուեց անձայն, դահիճները տա-
րան կոճղի մօտ:

Կատաղութիւնից թագաւորազի երեսին գոյն չկար. կացինն ինքը առաւ: Աղունիկի աչ-
քերը կապած էր: Կացինը պսպղաց, երկու փափ-
լեկ բազուկները թռչելով ընկան չար հարսի
ոտներին առաջ:

— Տարէք, հեռացրէք, հրամայեց եղբայրը.
այլևս զրա երեսը չտեսնեմ: Դրան տուն ու օթեւան
տուողը դառը մահով կըմեռնի: Թողէք դաշտե-

րում այնքան թափառի, որ սովամահ լինելով
գազանների կեր լինի:

Աղունիկը ուշազնայ էր եղել, երեսին ջուր
տալով ետ բերին. դահիճները չթողին, ոչ ոք
հետը խօսի, առանց պաշարի, առանց կարգին
հագուստի արիւնլուիկ թներով տարան քաղա-
քից դուրս:

Ովքեր ճանաչում էին, խղճում էին, ով-
քեր չէ, նղովում էին: Իսկ մանուկները քարե-
րով հալածելով քջեցին Աղունիկին շատ հեռու:

Հարսն այս բանից լետոյ քաշուեց իւր սե-
նեակը: Փափազը կատարուել էր. սկսեց դեի
պէս ուրախանալ և ամուսնուց ծածուկ թռչկո-
տալ, պար դալ:

Ե

Դահիճներից մինը երկար տեղ հետևեց Ա-
ղունիկին. նա խղճում էր նրան: Երբ էլ ոչ ոք
չկար, խնդրեց Աղունիկին որ կանգնի. արիւնը
կտրելու համար փոշի ցանեց, լետոյ իւր շորերից
մինը պատռտեց, փաթաթեց կռներն ու ինքը
դարձաւ տխուր-տրտում:

Աստուած լինի Աղունիկի հետ, վերջին ան-
գամ ետ նայեց այն քաղաքին, ուր ինքը ծնուել,

մեծացել էր: Ծնողները մտաբերելով լաց եղաւ. եղբօրն ու հարսին լիշելով՝ դառնութիւնով երեսը շուռ տուեց: Կտրուած թւերը փէշում փաթաթած առաջ ընթացաւ:

Դնում էր, բայց չէր իմանում ո՞ւր է գրգում: Քանի որ ուժ կար առանց հանգստանալու գնաց, արևը մայր մտնելիս երբ յոգնութիւն գլխաց, կանգնեց:

Առջևը տարածւում էր մի անսահման դաշտ, ինքը մէջը միայնակ: Սիրտն ու աչքերը արտասուքով լցրած դարձաւ երկնքին ու ասաց.

—Որտեղ Եստուած, խօսե՛ք լալտնի է իմ արդարութիւնը: Եթէ մազի չափ մեղաւոր եմ կ'ենեմ կտրուելու մէջ, աղաչում եմ, երկնքի՛ կ'սյծակն ինձնից չխնայես: Թող յանկարծամահ լինիմ, երկրի վրայ Քու աչքին չերևամ: Իսկ եթէ արդար եմ, Դու ինձ չկորցնես: Ապաւէնս Քեզ եմ գցել, Աստուած. այնքան շունչս վրէս պահես, որ ճշմարտութիւնն երևայ, եղբայրս իւր արած սխալը զղջայ և նախանձոտ հարսս իւր արժանի պատիժն ստանայ:

Դիշերը վրայ էր հասնում, Աղունիկն անհանգիստ էր. առաջին անգամ էր որ բացօթեայ պէտք է գիշերէր առանց ծածկոցի, առանց փռոցի: Կունքն այնքան էին ցաւում, կսկծում, որ ահն ու մահը մտից ընկել էր: Տեսաւ որ

հնար չկայ, թւերը չմտացնելու համար տաք աւազի մէջ թաղեց մինչև ուսերն ու բերանս-իվեր պառկած մտածեց, մտածեց, նղղեց ¹⁾ ու քնեց:

Առաւօտն այն ժամանակ աչքերը բաց արեց, երբ արևն ընկել էր թիկունքին, տաքացնում էր: Վերկացաւ ու թափառելով շարունակեց գնալ: Ազամորդու չէր ուզում երևալ, ամաչում էր: Հէնց որ շնչաւորի գլուխ էր տեսնում, կամ բոյսերի ետևն էր թաղնում կամ քարերի:

Չատ ու քիչ գնալն Աստուած գիտէ, միայն օրեր ու շաբաթներ անցնելուց յետոյ թւերի կտրուած տեղերը սկսել էին ծածկուել մտով:

Դէսուդէն թափառելուց յետոյ մօտեցաւ մի շինութեան: Դա ջրաղաց էր, առջևն ընդարձակ բոստան, շրջապատած բարձր ցանկով, ցանկերի տակ մեծ-մեծ ժախռներ ²⁾ բօած: Աղունիկը մի կերպ մտաւ այդ բոստանը և թաղուն տեղ պատասպարուեց:

Իւր պատասպարանից տեսնում էր ջրաղաց-պանին և եկող-գնացողին, բայց ինքն ոչովի չէր երևում: Յերեկով տեղից չէր շարժւում. արևա-հատիկի գլուխը գոգը դրած էր, երբ ուզում էր

¹⁾ Թուլանալ, քնել. ²⁾ անպէտք բոյս:

հացի ճութի պէս տանում էր բերանը, ատամ-
ներով պոկում:

Երբ որ մութն ընկնում էր, Աղունիկը պա-
հուած տեղից կամաց-կամաց դուրս էր գալիս,
մտնում բոստանը: Մատներ չունէր, որ ձմերուկը,
սեխը բռնէր կտրէր կամ կտրէր, խեղճը ճա-
րահատեալ բերանսիւկեր ընկնում էր ու կրի-
այի պէս կրծոտում: Երկար ժամանակ այսպէս
զգոյշ մտնում էր բոստանը, կրծելով կշտանում
և առանց նկատուելու հեռանում իւր պատըս-
պարանը: Զրազացական բոստանը լուսով ման
գալիս նկատել էր, որ սեխ-ձմերուկը այստեղ-
այնտեղ կիսով չափ կերած, կրծկուրծած թո-
ղած է: Մի քանի գիշեր անքուն պահպանու-
թիւն արեց, որ իմանայ անողը կրի՞ն է թէ նա-
պաստակ, բայց ոչ սողունի պատահեց, ոչ ա-
նասունի: Ընկաւ մտածմունքի մէջ, չէր իմա-
նում ինչ պատասխան տայ իւր տիրոջը: Տէրը Զէն
Թագաւորի տղէն էր, որ նրա վատ բաղդից այդ
օր հորս էր եկել ջրաղացի մօտ:

Գնաց վախժանելով իմաց արեց.

— Թագաւորացն անպրած կենայ. բն չեմ
ասիլ, բոստանին այսպէս, այսպէս վնաս է հաս-
նում: Ղատ եմ աշխատել անողին բռնեմ, չի
յաջողուել: Չեմ իմանում ինչ բան է, ինչ հան-
գի գաղան է, որ ճանկ չի ընկնում:

Թագաւորազը, որ երևելի հորսկան էր, ու-
շաղիր լսելուց յետոյ պատասխանեց.

— Գու միամիտ քու գործին գնա, ջրողա-
ցիդ հետևի, հիմի էս կրգնամ, տեսնեմ ո՞նց է
ազատում բոստանիս գողը:

Նետ ու աղեղն առաւ, մտաւ բոստանը,
յարմար տեղ թագնուեց և աղեղի վրայ նետը
սարած պահեց: Մինչև պինդ մթնելը սպասեց.
բան չերևաց:

Ասաց. — սպասեմ, կարելի է գիշերը լոյս
ընկնի, ով որ է:

Սպասեց. մէկ էլ տեսաւ կէս գիշերին մի
աղամորդու պատկեր շարժուեց բոստանի ծայ-
րում: Զգոյշ ու կամաց առաջ եկաւ. երբ
հասաւ լաւ ձմերուկի մօտ, երեսի վրայ ընկաւ
և ագահաբար կրծոտեց: Զէն Թագաւորազը քիչ
համբերելուց յետոյ գէպի նա ծղրտաց.

— Իհէյ, ով ես, շուտ ձայն հանիր, թէ
չէ հողիդ թռաւ:

— Աղամորդի եմ, մեղք արի, եղաւ ծղրտո-
ցի պատասխանը:

— Ի՞նչ աղամորդի ես, շուտ ասա, թէ չէ...

— Աղջիկ եմ, աղջիկ, գիշերուայ լուսթեան
մէջ լսուեց մի բարակ ձայն:

— Առաջ արի, ինչ աղջիկ ես, խիստ ձայ-
նով խօսեց թագաւորազը:

— Չեմ կարող, մերկ եմ:

Դաշտում ու ձորում երկար թափառելուց Աղունիկի շորերը գգգզուել, մաշուել էին: Զէն Թագաւորազը աղջկայ վերջին պատասխանի վրայ մեղմացած ետ դարձաւ ջրաղաց, երկար վերարուան հանեց, ջրաղացպանին տալով ասաց.

— Գնա՛ շուտով բոստան. այնտեղ մի կին-աքմատ կայ, այս վերարկուն տո՛ւր իրան հագնի, առաջնորդիր այստեղ:

Ոնց ասաց, այնպէս էլ կատարուեց: Մի քանի րոպէից յետոյ Թագաւորազը իւր առջև տեսաւ մի սիրուն, անսման աղջիկ կանգնած: Կտրուած թւերը որ տեսաւ, ջանք դող ընկաւ: Զէնք ու շնորքին նայելուց յետոյ կռները տեսնելով սրտի քեթը մղկտաց.

— Քոյրիկ, հարցրեց Թագաւորազը, դու ո՞վ, այստեղ ո՞վ: Դիշեր ժամանակ ի՞նչ ունիս բոստանում. ի՞նչպէս ես ընկել այս կողմերը:

— Ես մի անտէր, անտիրական աղջիկ եմ:

— Իայց դու ծնող ունեցած կրլինիս. ո՞վ ես: Ինչո՞ւ ես քեզ անբաղդացրել, կարելի՞ է ասես:

— Քեզ լռելուց յետոյ Աղունիկը պատասխանեց.

— Երբոր հետաքրքրում ես իմ վիճակով, կ'ասեմ, միայն խնդրում եմ ոչով մեզ չլսի:

Թագաւորազը ջրաղացպանին դուրս ուղար-

կեց: Աղունիկը նստեց իւր գլխի անցուանքը ¹⁾ միառմի պատմեց: Թագաւորազը զգացուել էր: Գեղեցկութիւնը դիտելուց յետոյ երբ լսեց որ կռնատուած աղջիկը Զէն Թագաւորի զաւակն է, դարձաւ դէպի նա և խորը հառաչելով ասաց.

— Առաքինի՛ աղջիկ, դու չես եկել այստեղ, այլ Աստուած է որ առաջնորդել բերել է իմ կալուածը: Անցածի վրայ մի մտածի՛ր. դու իմ բազդն ես, որ Աստուած հանդիպեցրել է ինձ: Խղուցուանից դու կրլինիս Զէն Թագաւորի հարսը:

Աղունիկը շնորհակալութեան տեղ ոտը համբուրեց: Թագաւորազը այդ գիշեր ջրաղացում մնաց, յետոյ առաւօտը նրան իւր հետ վերցրած զնաց հօր պալատը և այնպէս խօսեց.

— Հայր իմ, այս գիշեր մեր բոստանի մէջ գտել եմ այս աղջկան. հաւանել եմ, պէտք է ուզեմ, ի՞նչ ես ասում:

Ի՛յ հօրը չասեց, թէ ո՞վ է, կրամ ո՞ւմ աղջիկն է:

Զէն Թագաւորը աղջկայ կռներին նայելով բարկացած խօսեց.

— Խելքդ հացի հետ ես կերել ինչ է, աշխարհիս աղջիկները քեզ համար կտրուել են, որ այդ կռնատն ես ուզում: Ո՞վ դիտէ ո՞ւմ տնից է խռկած և ի՞նչ վատ գործի համար են

¹⁾ Եղելութիւն, դէպք:

ձեռները կտրել: Ճամբու դիր գնայ, գլխներիցս
հեռանայ:

— Ո՛հ, հայր իմ, ընդդիմացաւ որդին. խօսք
եմ տուել, պէտք է պսակուեմ: Աստրծու կամքին
չեմ հակառակիլ, սա Նրա ուղարկած բաղդն է:

Հայրը շատ բան ասաց, որդին չլսեց: Հէնց
մի ձայնի ասում էր՝ իմ ասածս պէտք է լինի:
Հայրը վաղուց իմանալով իւր որդու ներհակ բը-
նաւորութիւնը, անօգուտ համարեց վիճելը.

— Թո՛ղ քու ասածը լինի, որդի, բայց եթէ
վերջը փոշմանես, այն ժամանակ ես գործ չունիմ:

— Հա՛, դու գործ մի՛ ունենալ, թող ես
փոշմանեմ, ասաց որդին ու ուրախ դուրս եկաւ:

Հարսանիքի պատրաստութիւնը տեսնուած
էր և անթիւ բազմութիւն ժողովուած: Հօր և
բարեկամների ներկայութեամբ թագաւորազը
դարձաւ աղջկան ասաց.

— Դու տեսնում ես, որ հօրս կամքի հա-
կառակ քեզ կին եմ ուզում: Ասա՛ տեսնեմ, ին-
չո՞վ պէտք է պարզերես անես ինձ աշխարհիս
միջին:

Աղունիկը նեղ տեղն էր, չգիտէր բազմու-
թեան առաջ ի՞նչ ասի, որ սուտ չդուրս գայ:
Ելի յոյսը գցեց Աստրծուն ու կարմրելով խօսեց.

— Ես ոչ փողով կարող եմ պարծենալ, ոչ
բաժինքով: Եթէ ուրիշները չասեն, ինքս գիտեմ

որ մսի գնդի պէս բան եմ առանց ձեռների:
Բայց դու որ այս բոլորը իմանալով դարձեալ
ինձ փառքի ու բաղդաւորութեան ես արժանա-
ցնում, ես էլ Աստրծու յուսով տարու վերջը
քեզ երկու ոսկեքոչոր¹⁾ տղայ կրտամ:

— Դրանից էլ թանկ ընծայ ո՞րը կրլինի,
տայ Աստուած խոստումդ կատարուի, խնդումով
պատասխանեց թագաւորազը. երկնքից մինչև
գետինք շնորհակալ կրլինիմ քեզանից:

Հարսանիքն եօթն օր, եօթը դիշեր քա-
շեց: Աղունիկին տեսնողներն՝ ամենն էլ ափսո-
սում էին և ասում. «ա՛խ, երանի կռները ողջ
լինէին»:

Հարսանիքի օրից դեռ ութ ամիս էր անց-
կացել, մի բան պատահեց:

Զէն Թագաւորը քաջասիրտ մարդ էր. ծե-
րութեան միջոցին էլ զարհուր էր ազդում հա-
րեւան թագաւորներին: Նա իւր սեպհական աշ-
խարհից զատ ուրիշն էլ ունէր, որ պապից էր
մնացել. մէկից հարստութիւն էր ստանում, միւ-
սից քաջ մարդիկ:

¹⁾ Ոսկեմազիկ:

Յանկարձ լուր բերին որ պապական աշխարհը ոտնակոխ են անում: Զէն Թագաւորը կրակ կտրած պատրաստութեան ետնից կացաւ, որ գնայ յարձակողներին լաւ խրատէ. կտրուկ որդին առաջը կտրեց.

— Ինձպէս ջահէլին ամօթ չէ՞, որ ծեր հօրը պատերազմ ուղարկէ: Դու հանգիստ տանը կ'աց, ես կը գնամ և գիտեմ թէ ինչ օր կը մթնացնեմ գլխներին: Միայն քոնն այն լինի, որ Աղունիկին նայես, պահպանես: Նրա ազատութիւն օրերը մօտ են. երբոր Աստուծով ոսկեքոչոր տըղաները կը ծնուին, խնդրում եմ զրով ինձ իմաց տաս, որ միամիտ լինիմ:

— Լաւ, ասաց Զէն Թագաւորը, միամիտ զնա:

Որդին մնաս բարև ասաց Աղունիկին, քաջ զօրականների գլուխն անցած զնաց դէպի իւր պապական աշխարհը:

Քիչ միջոցից յետոյ Աղունիկն ազատուեց և խոստացած ոսկեքոչոր տղաները բերեց: Թագաւորը խնդաց, աղքատներին պարգևներ բաժանեց, յետոյ նստեց թուղթ գրեց, որ մարդու ձեռով որդուն իմաց անի թէ՝ աչքդ լոյս, որդի, կնիկդ ո՞նց ասել էր, այնպէս էլ կատարուեց:

Աղունիկին շնորհակալութիւն արեց կերասարը. սրտի ուրախութիւնից ինքն էր ծառա-

լում նրան, իսկ նորածին թոռներին գուրգուրելուց, համբուրելուց չէր դադարում:

Թղթատարը ճամբայ ընկաւ դէպի պապական աշխարհը. երկար ճամբով գնար, ուշ կը հասնէր թագաւորադին. նա ընտրեց կարճ ու դժուար ճամբէն, որ անցնում էր Ղէն Թագաւորի հողով: Երբ պալատի մօտ հասաւ, թագաւորի ծառան եկաւ թղթատարին ասաց.

— Մտար եղբայր, մեր թագուհին քեզ կանչում է:

Թղթատարը առանց հակառակելու զնաց. էլ չիմացաւ, որ իւրան կտնչողը Աղունիկին կըռնատող հարսն է, որին Աստուած պատժել էր արդէն:

Ջաւակին մորթելուց՝ յետոյ նրան որդի չէր ծնւում, ինչքան էլ սրտով փափագում էր: Տեսնելով որ Աստուծու մօտ սևերես է, իւր խնդիրքը չի դուրս գնում, ճարը գցել էր դեղի. բժիշկ մարդիկ ու զիտկան կնանիք դեղ տալուց յոգնել էին. չէր լինում, չէր լինում:

Վերջը ամուսնուն խնդրում էր, որ ուրիշ աշխարհից դեղապետ ¹⁾ բերել տայ. բայց նա էլ իւր կնկայ արարմունքներից զգուշ կշտացել էր. միշտ այն էր մտածում, թէ ինչո՞ւ քրոջն այն-

¹⁾ Ժար ու հնար:

պէս անգուլթ կերպով պատժեց:

Ամենից ատուած հարսը սովորութիւն էր արել լուսամուտի առաջ նստել և անցնող-դարձողին նայել: Հէնց աչքով օտար մարդ էր ընկնում, իսկոյն կանչել էր տալիս իւր մօտ և հարցուփորձ անում. արդեօք դեղ ու ճար չգիտէն ծնընդաբերութեան համար: Այդ օրը օտար մարդ չէր նկատել. պարապ նստելուց յոգնել, հէնց ուզում էր լուսամուտի առաջից հեռանալ, թրդթատարն աչքովն ընկաւ: Հարսը իւր մէջ ասաց.

—Այս մարդը կարելի է բժիշկ լինի. եթէ բժիշկ չլինի, բժշկի տեղ կ'իմանայ, կանչեմ հարցնեմ:

Ծառան եկաւ յայտնեց, որ օտարականը դուրսն սպասում է: Հրաման տուեց, որ իւր մօտ հրաւիրեն:

Թղթատարը ներս եկաւ, խոր գլուխ տուեց: Թագուհին իւր դէմուգէմը նստացրեց ու խօսք բաց արեց.

—Օտարական եղբայր, ամօթ չլինի հարցնելը. բնէ մարդ ես, ո՞ր ես գնում:

—Թագուհին ի՞նչ լինի, ես Զէն Թագաւորի մարդն եմ, շատ հարկաւոր գործի համար շտապով նամակ եմ տանում Զէն Թագաւորազին. նա հիմի իւր պապական աշխարհումն է:

—Կարելի է պատճառն իմանալ շտապով

թուղթ տանելուդ: Ես մտադիր եմ քեզ մի քանի օր հիւր պահեմ. շատ հարկաւոր բանի համար հարցումներ ունիմ:

—Եթէ հետաքրքիր ես, ուրախութեամբ կ'ասեմ թէ ինչի եմ շտապում: Կարելի է լսած էլ լինիս, թէ Զէն Թագաւորազր ո՞նց էր մի կռնատ աղջիկ գտել զիշեր ժամանակ բոստանի մէջ: Առանց իմանալու թէ ո՞վ է, ո՞ւմ աղջիկն է, մեր թագաւորազր նրա սիրունութեանը հաւանելով եկաւ հօրն ասաց.

—Հայր իմ, թող սրա հետ պսակուեմ:

Հայրը շատ ընդդիմացաւ, բայց չկարողացաւ որդուն իւր մտադրութիւնից լետ կացնել: Վերջը յօժարուեց. տղէն էլ պսակուելիս աղջկանն ասաց.

—Քեզ նման արատաւորին կին եմ ուզում, ինչո՞վ պէտք է ինձ պարգերես անես աշխարհի մէջ: Աղջիկն ասաց.

—Ես էլ քու լաւութեան փոխարէն երկու ոսկեքոջօր տղայ կրտամ տարու գլխին:

Տարին բոլորուել է. աղջիկը իւր խօսքի համաձայն որդիքը բերել է: Ուրախացած հայրը որդուն աչքալոյս է ուղարկում, որ միամիտ լինի: Պատուիրել են առանց մի տեղ ոտը լինելու ճամբայ կտրեմ: Ինձ մի ուշացնիլ. թող քանի լոյս է, գնամ օթւան դտնեմ, որորմած թագուհի, որ էզուց որցակականչին ճամբայ ընկնեմ դէպի թագաւորազս:

—Այ՛ տառաւորական եղբայր, խորամանկ ժպիտով վրայ բերեց հարսը, այնպիսի ուրախալի համբաւ ասացիր, որ մէկի փոխարէն հարիւր հիւր կը պահեմ Զէն թագաւորի պատուի համար: Թագաւորի թղթատարին ինչ սագ կը դադ, գնաց գոմում իջեալի: Աւելի լաւ չի՛ պալատում հանգըստանաս, ուր ամեն ինչ պատրաստ է: Վաղն ինչ ժամանակ կ'ուզես, ճամբայ՝ ընկիր, Աստուած քեզ հետ:

—Կեանքդ երկար լինի, ողորմած թագուհի, որ հրամայում ես, կըմնամ: Բայց իմ պարտքը ինի այս քաղցր հիւրասիրութեան մասին Զէն թագաւորին յայտնելը:

—Այս ինչ հիւրասիրութիւն է, որ թագաւորին կամ նրա որդուն ասելն աժենայ: Հեռաւոր ճամբորդին օթեան ու կերակուր տալը ամեն մէկի պարտքն է:

—Է՛յ, ծառաներ, գոչեց հարսը, շուտով այս պատուական հիւրին տարէք կողքի սենեակը, ինչպէս հարկն է, իրիկնահաց տուէք, կողէնքների ամենալաւը փռեցէք:

Իսկոյն հրամանը կատարուեց:

Հասաւ գիշերը: Պալատում ամենքն էլ հանգիստ քնած են, միայն մի հոգի է դարձում. դա չար հարսն էր. զգուշ կատուի պէս ոտի բթերի վրայ գնում էր թղթատարի սե-

նեակի դռանը ականջ դնում, յետ գալիս: Թող-թատարը ոտով երկար ճամբայ գալուց ջարդուել՝ խոր քուն էր մտել: Հարսը վերջի անգամ լսելով որ փշշոցի ձայն է գալիս, իմացաւ որ քաղցր քնի մէջ է. սիրտ արաւ դուռը բաց արեց ու սենեակի մէջ նրա հագուստը քրքրելով զրպանից նամակը հանեց ու շտապով դարձաւ իւր սենեակը:

Նամակի ծալը յետ տուեց, ճրագի տակ կարդաց ու մաղձոտ երեսով խօսեց.

—Ես գիտում էի, թէ դաշտերում գայլերի ու ագռաւների կեր ես դառել, իմ աչքի փուշ. միթէ դեռ կենդանի ես և այն էլ Զէն թագաւորի տանը: Սղասիր, մինչև քու արեւը իմ ձեռով չխաւարի, դու ինձ հանգիստ չես տալ:

Նստեց ուրիշ թղթի վրայ այս խօսքերը գրեց.

«Անբաղդ որդեակ.

Ամօթ ու խայտառակութիւն եղաւ իմ անունիս: Կռնատ կինդ ազատուեց և երկու լաւ կոտ բերեց: Ի՞նչ անեմ, շուտով մի բան ասա: Պահէմ թէ գետնաթաղ անեմ:

Քու վշտալի հայր Զէն թագաւոր»:

Առաջուայ նամակի պէս ծալեց ու զգուշութիւնով տարաւ շորի զրպանը դրեց:

Առաւօտը դեռ չլուսացած միամիտ թղթա-

տարը զարթեց ու իրան արևի սրտով ճամբէն շարունակեց:

Ղատ զնաց, թէ քիչ, հասաւ թագաւորազին. բարեւեց, ուրախ-ուրախ նամակը նրան մեկնեց. սպասում էր որ իսկոյն կ'ուրախանայ և թանկագին պարզէ կըտայ. բայց զարմացաւ, թէ ինչի տէրը նամակը կարգալիս ուրախանալու փոխանակ տիրեց չափազանց:

Թղթատարը մնաց անկմանկ եղած ¹⁾, մըտամոլոր: Վախենում էր թէ պատճառը հարցնի թագաւորագից. սպասում էր առաջ նա խօսի: Բայց թագաւորագը սրտակոտոր և անձայն քաշուեց իւր սենեակը. քիչ լաց եղաւ ու յետոյ թղթին պատասխան գրեց: Թղթատարին առատօրէն վարձատրեց ու պատուիրեց որ շուտ հօրը հասցնի նամակը:

— Ղատ բարի կըլինի, ասաց թղթատարն ու նամակը զրպանը դնելով վերադարձաւ դէպի Զէն Թագաւորը: Իւր մտքում խօսում էր. «կարճ ճամբով գնամ թէ երկար, կարճ ճամբով գնամ թէ երկար»: Երկար կրկնելուց յետոյ վճռեց.

— Ի՛հ, կարճով գնամ: Ի՛նչ անեմ որ քիչ քարքարուտ է. բաս որ թագուհու մօտ կ'իջնեմ, քաղցր զրոյց կ'անեմ, այդ ոչի՛նչ:

¹⁾ Ընկալուած:

Ասաց ու արեց թղթատարը. եկած ճամբով դարձաւ և ուղղակի չար հարսի տանն իջաւ, որ զիշերը մնայ, էգսը գնայ:

Նենգաւոր հարսը անհամբեր նրան սպասում էր. քաղցր ընդունեց, հարցրեց իւր ողջութիւնից, թագաւորի ողջութիւնից. յետոյ իրիկունը իւր ձեռով լաւ ուտացնելով, խմացնելով քնացրեց:

Գիշերուայ կիսին միայն հարսն էր ոտի վրայ. սա զգուշ մտաւ թղթատարի սենեակը, նամակը զրպանից հանեց, վազ իւր սենեակը գնաց. կարգաց ու բարկութիւնից պատռելով, նրա տեղ նորը գրեց այս խօսքերով.

«Հայր իմ.

Սննքան բարկացած եմ որ չեմ կարող գրով յայտնել, միայն այսքանը կ'ասեմ. նամակս իրիկունը հասնի, իրիկունը սպանի մօրն ու իւր որդիներանց, առաւօտը հասնի, առաւօտը: Միայն թէ որ դամ դրանց երեսը չտեսնեմ:

Քու քամբաղդ որդի»:

Տարաւ զգուշ կերպով գրեց թղթատարի զրպանը և ինքը քաշուեց քնելու:

Թղթատարը վաղ-վաղ զարթեց և իւր աշխարհի ճամբէն բռնեց. հասաւ թագաւորի մօտ, նամակը տուեց:

Զէն Թագաւորը ուրախ բաց արեց. բայց

աչքը զրաճին առնելուն պէս մահուան դող եկաւ վրէն. երեսը սփրթնեց, աչքերը կայծակին տուեց, ձեռով մազերից բռնեց ու ծկլթաց.

— Այս ինչ է զրաճ, Աստուած իմ: Մի՛թէ աչքերս լաւ չեն տեսնում:

Աչքերը տրորելով մէկի տեղ երեք անգամ կարդաց. դարձեալ միւսնոյն էր: Չիմացաւ ինչպէս բացատրէ որդու զրաճի միտքը. մնաց շուարած կանգնած:

— Ի՞նչպէս հարսիս մօտ զնամ: Գնամ էլ ինչ ասեմ. որդուս զրաճը նրան ինչպէս յետ պատմեմ:

Ամենքին զարհուրեցնող թագաւորը մտքի ծովում մոլորուել էր, խեղճացել: Հէնց որ միտն էր գալիս թէ որդու զրաճը կատարելով պէտք է պարկեշտ հարսիցն ու սիրուն թոռներից միանգամից զրկուի, մազերը մարմնի վրայ փշաքաղուում էր: Կսկծից քիչ էր մնում ծերունին խելքը կորցնի, ճարահատած լաց էր լինում ու նրանով սիրտը վէր նստացնում:

Աղունիկը լսել էր որ թղթատարը եկել է. զարմանում էր թէ ինչո՞ւ կերսարը չի գալիս յայտնում մարդու ուղարկած շնորհաւորէքը: Սպասաւորների միջոցով իմաց էր անում, թէ անի ստացած թղթի բովանդակութիւնն ասա, կերսարը չէր գալիս:

Վերջը երբ հարսը մի քանի անգամ դիմելով կերսարի հոգին ջուր դրեց, նա հարսի երեսը դուրս եկաւ գլուխը քաշ արած ու մորմոքուած սրտով խօսեց.

— Ա՛յ իմ աչքի լոյս, հայ-հարա ստիպում ես թէ թղթի միջինն ասա, իսկի ասուելու բան է, ան քեզ մատաղ գնամ: Ախր խղճից դուրս բան է ապսպրել որդիս, ես ո՞նց բերան բերեմ: Թուղթը հորէս, ան, ինքդ կարդա, հասկացիր:

Թագաւորը նամակը տուեց, ինքը դուրս գնաց:

Աղունիկը շտապով նամակը բաց անել տուեց, կարդաց ու մնաց լռուած: Նայեց ստորագրութեանը. նորից կարդաց ու չիմացաւ թէ ինչո՞ւ պէտք է այդպիսի հրաման ուղարկէր իւր մարդը: Սորմտածմունքի մէջ ընկած նա այնքան իւր վրայ չէր ցաւում, ինչքան անմեղ երեխաների, որոնք զուր պէտք է կորչէին: Բայց նա իւր մարդուն չափազանց սիրում էր, չէր ուզում նրա հրամանը անկատար թողնել: Չէն թագաւորին կանչել տուեց ու ասաց.

— Այս նամակ զրոյը քու փոքրաւորն է, բայց իմ գլխի տէրը: Աւխտս այնպէս է, որ նրան հնազանդեմ ինչպէս իմ մեծաւորի: Աղաչում եմ, նրա հրամանը կատարիր միառմի: Աստուած իմաստուն է, նա փորձանքներով մեղաւորներին

զգուշացնում է և պատիժներով խրատում: Եթէ Աստրճու մատը խառը չի լինիլ այս բանում, թող որդիդ իւր անգթութեան համար պարտական մնայ թէ ինձ և թէ այս անմեղ մանուկներին: Խնդրում եմ, էլ մի ուշացնիլ, կատարելը հրամանը շուտով:

—Քաւ լիցի, պատասխանեց թագաւորը, աւելի շուտ կ'ուզեմ, որ երկինքը գլխիս փուլ գայ և ինձ տակովն անի, քան թէ յօժարուիմ ձեռներս անմեղ արիւնի մէջ թաթախել: Ի՞նչ անեմ, որ սիրելի որդիս է գրողը, չեմ կարող նրա անիրաւ վճիռը հլու թեամբ լսել ու կատարել: Երկար մտածելուց գլուխս էլ իմը չի. բայց նրա արարմունքից ոչինչ չեմ հասկանում: Ես վճռել եմ այնպիսի բան անել, որ ոչ նրա խօսքը գետին ընկնի և ոչ դու ու մանուկներդ կեանքից զրկուիք: Թէպէտ իմ ընտրած միջոցն էլ պակաս ցաւ չի պատճառելու, բայց խելօքութիւն է վնասի փոքրն ընդունել, քան մեծը: Վերկաց, իմ պարկեշտ Աղունիկ, վերցրո՛ւ մանուկներդ, Աստուած կանչի ու դնա՛ ուր ուզում ես: Մարդուդ առաջ պատասխանատուն ես եմ: Թող ինչ ցաւ ուզում է գլխիս գայ, միայն ձեզպէս անմեղներին մահը աչքովս չտեսնեմ:

Ե

Հետեւեալ առաւօտ Զէն Թագաւորը թռնորին համբուրեց, հեկեկալով տեղաւորեց նրանց խորջինի մի աչքում, միւս աչքն էլ պաշարով լցրեց և Աղունիկի ուսով զցեց:

Խոնարհ հարսը համբուրեց կերսարի աջը և տխուր-տրտում քաղաքէց ոտը դուրս դրեց այն ժամանակ, երբ բոլոր քաղաքացիք հանգիստ քնած էին: Զալակի բեռը քաղցր էր ու թեթեւ, բայց մտածմունքները դառն էին ու մթին: Աղունիկը ամալի դաշտում կանգ առաւ և խօսեց.

—Չոր բաղդ, էլի նախանձեցիր վիճակիս վրայ, էլի ինձ անտուն, անտէր շինեցիր. մինչև ե՞րբ հալածես, անիրաւ: Նպատակդ ի՞նչ է. հողի՞ն հաւասարել ինձ՝ Զէն Թագաւորի անմեղ զաւակին: Չէ, փափագդ չի կատարուիլ: Երբ հօրս տնից խուկել տուիր, այն ժամանակ էլի կարող էիր յոյս ունենալ որ նեղութիւններով ինձ կըմաշես, սրտամեռ կ'անես. այն ժամանակ ես միայնակ էի, անփորձ էի. բայց հիմի որ մայր եմ և երկրնքի կամքով երկու անպաշտպան մանուկների պահապան կարգուած, խելքդ ի՞նչ է կտրում, եթէ աշխարհիս զրկանքները, տառապանքները

ժողովես, միանգամից գլխիս թափես, իսկի ես կըխոնարհուեմ, իսկի մագաչափ կըվհատուեմ: Չէ, չար բաղդ, ես պէտք է անպրեմ անմեղ մանուկներիս համար:

Այս ասելուց յետոյ Աղունիկը խելքի կտրած ճամբէն բռնեց ու գնաց:

Պատահեց սար, անցաւ. պատահեց մութ ձոր, անցաւ. փորձանքների հանդիպեց, առանց երես թեքելու անցաւ. մի խօսքով խուրջինն ուսին թափառեց խոր ձորերում, մութ անտառներում անահ, անվախ: Ղարունակ կանչում էր. «Աստուած, Գու չկորցնես անմեղ մանուկներիս» և այսպէս ասելով գնում էր:

Բայց չար բաղդը ձեռը չէր վերցնում նրանից, ամեն տեղ մոլորեցնում էր: Աղունիկի պաշարը վաղուց հատել էր. երկար ժամանակ նա անտառների պտուղներով էր կերակրւում:

Բոլոր ժամանակ Աղունիկի սրտի մխիթարանքը մանուկներն էին. նրանք խուրջինի միմի աչքում կանգնած ժպտում էին մօր երեսին և անտառի, թէ ձորի միջին տեղերում անմեղ հարցեր տալիս, Աղունիկին մտքի ծովից, երկիւղի ձեռից ազատում: Արդէն սկսել էին թութովել, կլպտալ մանուկները:

Մի անգամ Աղունիկը մանուկների հետ զբոսացավ էր ընկել, չէր իմացել որ անտառի մէջ

մոլորուել է: Յանկարծ գնաց, գնաց և մի գետի հանդիպեց: Գէտուգէն շատ նայեց, կամուրջ չկար, անցնէր, ագամորդի չկար, օգնէր: Յետ դառնալ անկարելի էր, վախենում էր անտառի թարձր տեղը մոլորուած մնայ:

Ի՞նչ անէր, անտառը խշշում էր, գետը վշշում: Վճռեց Աստուծու անունը տալ և անցկենալ: Սիրտ արաւ, մտաւ ջուրը: Դետը մեծ չէր, բայց դժոխն ¹⁾ էր. լատակը մեծ-մեծ քարերով լիքը: Մէջտեղը չհասած, ոտը սկըհաց, խուրջինն ուսից թեքուեց ջուրը. կռները մեկնեց որ բռնի, ձեռները չօգնեցին: Մինչև վեր կրկենար, գետը մանուկներին խուրջինով սկեց ²⁾ տարաւ: Աղունիկի մէջքը, հէնց իմանաս, կոտրուեց, ջրի մէջ մնաց երեխանց ետնից լալիս:

Կոտրած սրտով դուրս եկաւ գետի ափը, ընկաւ երեսի վրայ, կսկծաց, մղկտաց ու հետն էլ սկսեց կռները քարերին, փայտերին խփել, թէ ինչո՞ւ թող արին, որ ջուրը իւր երեխանց տանի: Խեղճը չէր տեսնում որ արիւնոտուել են: Աչքերն արտասուքի ծով էին դարձել:

Երկար ժամանակ այսպէս անմխիթար լալիս էր, երկու ծիտ թըթալէ մօտեցան նրան, թեւները երեսին քսելով ուշքի բերին: Նրանցից մէկն ասաց.

¹⁾ Սրբնթաց. ²⁾ քշեց:

— Ա՛ղունիկ, լաց մի՛ լինիլ, մի աչքալոյս եմ տալու:

— Ի՞նչ աչքալոյս, ծիտիկ ջան, աչքերը դդղղուած փէշով սրբելով խօսեց Աղունիկը:

— Բաւական էր, ինչքան ցաւեր քաշեցիր: Որդկերանցդ համար մի տխրիլ, նրանք կորած չեն:

— Հապա ի՞նչ են, որ կորած չեն, վրաբերեց Աղունիկը սրտակոտոր:

— Նրանք ողջ և անվնաս են: Զուրը տարել է և մի կոճղի մօտ ոտն արել:

Աղունիկն ուրախացաւ: Միւս ծիտն էլ ասաց.

— Ա՛ղունիկ, մենակ այդ չէ, ես էլ պէտք է աչքալոյս տամ: Տխուր օրերիդ վերջն է, քիչ էլ համբերիր, ամեն ինչ կըստանաս: Իլ անտուն, անտէր չես թափառիլ: Այս ճամբով դու կըհասնես մի ջրվէժի. նրա կշտից մի կաճան¹⁾ է ջովում դէպի աջ. այդ կաճանը կըբռնես ու կըգնաս: Վերջը կըպատահի մի շինութիւն, նրա մէջը կըբնակուես:

— Ինչո՞վ պէտք է ապրեմ, սիրուն ծիտիկ, ո՞վ ապրուստ կըտայ. ոչ պատրաստի փող ունիմ և ոչ աշխատելու կոնքեր:

— Ա՛ղունիկ, դու միամիտ կաց, Աստուած

¹⁾ Նեղ շաւիղ:

կըհասցնի. մինչև շէնքին հասնելն ապրուստի միջոց կըստանաս:

Այս ասելով ծտերը թռան: Աղունիկը անհամբեր սրտով գետն ի վէր գնաց և ի՞նչ տեսաւ: Խուրջինը մի կոճղի դէմ առած, ջուրը կողքով տալիս է և անվնաս անցնում: Մանուկները հէնց որ իրանց մօրը տեսան. «մայրիկ, մայրիկ» կանչեցին և խուրջինի աչքերում ժաժռւ մաժ¹⁾ եկան: Լացակունած Աղունիկը վագելով ջուրը մտաւ երեխանց հանեց, պաչպչեց, Տէրին փառք տուեց: Մի կերպ մզեց²⁾ խուրջինը, երեխանց շորերը, քիչ ցամաքացրեց ու նորից շալակելով իւր ճամբէն շարունակեց:

Մանուկները բնութեան մէջ մեծանալով սկսել էին օր առաջ ոտնաոտել: Ով գիւղում, քաղաքում տարով կըմեծանար, նրանք բաց երկնքի տակ օրով էին մեծանում: Այնքան ժրուել և փարթամացել էին, որ չէին ուզում խուրջին մտնել և մօրը ծանրութիւն տալ: Իրար հետ կռնաբռնուկ արած Աղունիկի առջևից գնում էին:

Ջատ գնացին թէ քիչ, Աստուած գիտէ, վերջապէս հասան ծիտիկների ասած ջրվէժին: Այստեղ հանգիստ առան: Սիրուն տեղ էր. ո՞ր կողմը նայում էր Աղունիկը, այնպէս գեղեցիկ

¹⁾ Զարժուել. ²⁾ քամեց:

էր, ոնց որ երկնային դրախտ: Զրվէժը խօսչանքան դուրեկան էր, որ նրան նայելիս Աղունիկը բոլոր ցաւերը մոռանում էր:

Սարի լանջերից աղբիւրները իրար գրկած գլորուելով գալիս էին բարձրից ուժով ժայռի վրայ ընկնում. ջրի թափից ժայռի մէջ փոս էր դառել: Այդ փոսից ջուրը ծառի նման բարձրանում էր ու արևի տակ կանաչ-կարմիր ներկուելով ձօճուում՝ թափւում էր ներքևի աստուածաշէն քարէ աւազանի մէջ:

Երկար ճամբայ գալուց, ծառերի ու քարերի միջով թափառելուց կեղտոտուել ու մաշուել էին Աղունիկի և մանուկների շորերը: Ամօթ էր քաշում այդ անկարգ հագուստով մարդամէջ մտները: Ուզեց թէ իրան և թէ որդկերանց շորերը լուանալ, յետոյ ինչքան հնար է կարկատել պատռտուած տեղերը:

Եղանակը հիւանալի էր. մօր պատուէրով երեխաները շորերը հանեցին և գնացին խաղալու: Աղունիկը՝ կակղելու համար շորերն ածել էր աւազանի փրփրուն ջրի մէջ: Քիչ միջոցից յետոյ կռները մեկնեց որ շորերը հաղաղի, լուանալ, չկարողացաւ, մատներ չունէր:

Արտասուքն աչքերը կոխած դարձաւ դէպի երկինք և այսպէս աղաչանք արաւ.

— Ողորմած Աստուած, Գու լաւ գիտես իմ

արդար ու մեղաւոր լինելը. չեմ հ մարձակուում տրտնջալու իմ գլխին եկած պատիժների համար. պատրաստ եմ աւելի շատին համբերելու: Բայց անարիւն Աստուած, ինչ կրկնի մեղաւորիս համար անմեղների չպատժես: Աղաչում եմ, բաւական համարիր այս մանուկների քաշած զրկանքները, մեղք են, ողորմա՛ սրանց: Երկար ժամանակ է, սրանց ոչ շորերն է լուացուել, ոչ գլուխները մաքրուել: Քիտեմ որ անարժան եմ Քու մեծ ողորմութեանը. բայց քիչն էլ է մի խնայիլ ինձ այս անմեղ մանուկների համար: Տէր իմ և Արարիչ, աչքս չեն գալիս ոչ հայրական զանձերը, ոչ ամուսնական փառքը, միայն կրոններս ողջացրու, կռներս...

Այս ջերմ աղաչանքն էր անում Աղունիկը Աստրծուն, աչքերը ներքև դցեց և ինչ տեսաւ. կռները ողջացած, կտրած ձեռները իրանց տեղն եկած: Վրայ ընկաւ պաչպչեց ողջացած ձեռները, հաղար բերան փառք տուեց Աստրծուն: Ուրախ-ուրախ մօտեցաւ աւազանին, լուացաւ իւր և մանուկների շորերը, արևի տակ փռելուց յետոյ քաշուեց մի շուաք, ծառի տերեւակալած ճիւղերից պառկելու փափուկ տեղ շինեց, որ քիչ հանգստանայ ու տիւուր մտածմունքները իրանից հեռացնի: Անցկացած բաները չելու վրայ էր, որ քունը նրան իւր ծոցն առաւ:

Մանուկները խաղալու ժամանակ պսպղան բաներ էին գտել, ուրախացած վաղելով եկան մօր կուշտը.

—Մայրիկ, մայրիկ, զննի՞ 1) ենք գտել. տես ի՞նչ լաւ է:

Նրանց ճվճվոցից Աղունիկը թարժաժ եղաւ, քունը փախցնելով մանուկներին ծնկների վրայ նստացրեց. գտած բաները տնդդելով տեսաւ որ փայլուն ոսկիներ են: Ուրախացած երեխաների ետևից գնաց. ի՞նչ տեսաւ. գետնում թաղած մի պղինձ՝ ոսկով լի:

Աղունիկը նորից փառք տուեց Տէրին. խուրջինը բերեց բոլոր ոսկիքը ածեց մէջը: Նստեց լուացած շորերը մի կերպ կարկատեց. մանուկների գլուխները լուացաւ ջրվէժի պարզ ջրում ու ծտերի ցոյց տուած կածանով գնաց:

Երեխաները խաղալով, խնդալով գնում էին մօր առջևից, Աղունիկը նրանց համար ծառի ճիւղերից նետ և աղեղ էր շինել:

Գնալով հասան մի տան: Տան առաջը պարտէզ, պարտէզի մէջ սօսի ծառ ոսկեգօծ տերևներով. մօտը մի մեծ աւազան, ուր աղբիւրի ջուրը թափւում էր քլքլալէ երկու ունկներով: Տան մէջ ամեն բան պատրաստ. բայց մէջը բը-

1) Փայլուն իր:

նակւող չկար: Աւազանի չորսուբօլոր նստաբաններ կային. ճամբից յոգնածները զայիս էին նստում, աւազանի ջրով փոշուց մաքրւում, սօսու թանձր շուաքում էլ հովանում:

—Աղունիկը հէնց որ տունը տեսաւ, ասաց.

—Այս լաւ յարմար տեղ է. ոնց երևում է, անթիւ մարդիկ են անցուդարձ անում այս տան կշտով: Սառու ոսկեգօծ տերևները շատ ճամբորդների ագահութիւնը աշկարայ կ'անի:

Ճատ կարելի է, վաղ թէ ուշ այստեղով անցկենան եղբայրս, ամուսինս: Կրնտեմ այստեղ և կրսպասեմ: Կռներս առողջացնող ամենաբարի Աստուածը ծտերին առանց նպատակի չէր ուղարկել ինձ մօտ: Նրանք ասացին որ տըխուր օրերիս վերջն է. նրանք ասացին որ ապրուստ եմ գտնելու, նոյնպէս նրանք ցոյց տուին այս կածանը: Եւ բոլորը ճիշտ կատարուեց: Սրանից յետոյ յոյսս Աստրծու վրայ կրդնեմ, Նա իւր պահած գառը գայլին չի տալ:

Մտաւ պարտէզ, այնտեղից էլ քարճրացաւ տունը, տեղաւորուեց իւր մանուկների հետ: Ապրուստի համար փողն առատ էր. աւազանի մօտ շատ ճամբորդներ էին հանգստանում, նրանցից էլ ծառայ, աղախին վարձեց ու իրան համար ապահով բնակուեց անվախ, աներկիւղ:

Աղունիկին այստեղ թողնենք, որ իւր որդիերանցով մխիթարուի, մենք զնանք Զէն Թագաւորազի հալը հարցնենք:

Զէն Թագաւորազը թղթատարի ձեռով նամակն ուղարկելուց յետոյ երկար չքաշեց տխուր մտածմունքներով ամօթահար վերկացաւ, եկաւ հայրական աշխարհը: Առաջ պալատում գէտուդէն աչք ածեց, որ կնկանը տեսնի և ասի. «ախր ինչո՞ւ ինձ ամօթով թողիր աշխարհիս մէջ»: Կնիկը չերեաց: Թագաւորազը գլուխը քաշ արած և աւելի սրտակոտոր եղած դարձաւ հօրը հարցրեց.

— Հայր իմ, ո՞ւր է կինս, ո՞ւր են նրա ծնունդները:

Հայրը թէ՛

— Ի՞նչ ես անում, որդի:

— Ո՞նց թէ ինչ եմ անում, հապա կնկանս համար չհարցնեմ թէ ո՞ւր է:

— Ախր ինչո՞ւ ես հարցնում, ինչն է ստիպում քեզ:

— Ո՞նց թէ ինչո՞ւ եմ հարցնում, զարմացած ու վշտացած խօսեց Զէն Թագաւորազը:

— Ի հարկէ հարկաւոր չէ հարցնելը, քանի որ գրել էիր թէ՛ նամակս իրիկունը կրհասնի, իրիկունը սպանի մօրն ու ծնունդներին, առաւօտը հասնի, առաւօտը: Ես էլ գրածդ ակամայ կատարեցի:

— Ի՞նչ ես պատմում, հայր իմ, լացախառն ճչաց Զէն Թագաւորազը. ես է՞րբ եմ գրել թէ կնկանս սպանիր: Դու գրել էիր ինձ, որ կինս ազատուեց, այս ու այս բերեց: Հարցնում էիր ինձ՝ ի՞նչ անեմ: Ես էլ պատասխանեցի որ Աստըճու տուածի դէմ դժգոհողը չեմ. ի՞նչ եղել է, իրան կամքն է, պահիր անվնաս մինչև տուն հասնելու:

— Ո՞վ է քեզ այդպէս բան գրել, որդի, զարհուրած խօսեց Զէն Թագաւորը: Ես իմարուել էի, թէ ձին դիւխս քացի էր տուել, որ այդպէս բան գրէի: Ընդհակառակը՝ թղթով աչքալույս էի ուղարկել քեզ, որ կնիկդ ազատուել է և երկու ոսկեքոչոր տղայ է բերել: Յանկարծ պատասխան եմ ստանում, թէ կնկանս ու որդիերանցս մորթոտիր: Զատ էլ կամեցայ ուշադրութիւն չդարձնեմ զրածիդ, միայն կինդ, հաւատարիմ կինդ թուղթը կարդալով առաջ տխրեց, յետոյ մի այնպիսի հնազանդութիւն ցոյց տուեց, որ ինձ զարմացրեց: Նա էր ինձ ստիպում որ շուտ կատարում տամ զրածիդ: Եւ այդ անում էր, որ ցոյց տայ, թէ որչափ է սիրում քեզ և

մինչև ինչ տեղը կարող է խոնարհել քո պատ-
ճառով: — Ա՛խ, իմ աննման Աղունիկ, ռոքան
պատկեշտ էիր, վշտահար կերպով կուրծքը ծե-
ծեց Զէն Թագաւորը. քու նմանը ուր գտնեմ.
ինչո՞ւ չար բաղդը խեց ձեռիցս: Աստղի պէս
լուսաւորում էիր խաւարած ծերիս, ինձ մխի-
թարելու և վերջին օրերս քաղցրացնելու հա-
մար էր ուղարկել քեզ Աստուած. ինչո՞ւ շուտ յետ
խեց իւր ողորմութիւնը...

— Վերջն ինչ արիր, հայր իմ, անհամբեր
սրտով հարցրեց որդին:

— Ի՞նչ պէտք է անէի. գրածդ կատարե-
լու համար իմ ձեռով իմ աչքը հանեցի:

— Ի՞նչ ես ասում, հայր իմ, լաց եղաւ որ-
դին. հապա Աղունիկը արածիդ հակառակ չէր:

— Ընդհակառակը, իւր անձի մեծ թշնա-
մին նա էր. քանի անգամ մանուկները գրկած
բերել է առաջս, խնդրել, աղաչել որ գրածդ
կատարեմ:

— Յետոյ ինչ արիր, կատարեցիր...

— Սպասիր, որդի, ասեմ: Մի քանի օր բե-
րանս առանց մանանայ դնելու մի գլուխ լաց էի
լինում: Փախչում էի որ Աղունիկին չպատա-
հեմ. վերջին օրերը այլևս արտասուք չէր երե-
ւում նրա աչքերին. տեսնում էի որ մտքում
վճռել է մեռնել: Ամեն անգամ վճիռդ մտարե-

րելով՝ երբ Աղունիկին ու մանուկներին տեսնում
էի, սիրտս լքլքում էր, ձեռներս դողողում...

— Վերջապէս ինչ արիր, կարճ ասա. անո-
ղորմ գտնուեցիր, դառնացած հարցրեց որդին:

— Այ՛ո, որդի, այնքան անողորմ գտնուեցի,
որ մեռցրի խիղձս քու պատճառով. թէպէտ
գրածդ ճշտութեամբ չկատարեցի, բայց ստի-
պեցի կնոջդ, որ մանուկներն առնի ու պալա-
տից հեռանայ:

— Ա՛հ, հայր իմ, գոչեց Զէն Թագաւորագը
և փաթաթուեց հօր վզովը, ռոքան շնորհակալ
եմ, որ դուք ես ձենեցել անմեղ մանուկներե-
վրայ: Տուր ինձ ձեռդ համբուրեմ: Օրհնիր ճամ-
բէս, ես գնում եմ այնտեղ, ուր գնացել է Ա-
ղունիկը իւր մանուկներով: Եթէ կենդան գտայ
նրանց, կրբերեմ ու ես էլ կրկառնամ, եթէ չէ,
մնաս բարով:

Թաղաւորական շորերը թողած հօրսկանի
շոր հագաւ, նետ ու աղեղը ճլտր ¹⁾ գցեց, Աս-
տրծու անունը տալով կորած Աղունիկի ետնից
գնաց: Աչքը չէին գալիս ոչ շօգր, ոչ անձրևը
և ոչ ճամբի դժուարութիւնը: Պարկը ուսին
հօրս անելով և ճամբայ կտրելով հասաւ մի
վիրու-վիրու անտառ. տեսաւ այնտեղ մի մարդ:

¹⁾ Վիգ:

—Այ՛ եղբայր, ո՞վ ես, ի՞նչ մարդ ես, հարցրեց Զէն Թազաւորազը:

—Հորսկան եմ, պատառնանք նա:

—Բա՛ ես էլ հորսկան եմ: Արե՛ն ստիւր կողքիս, քեզ իմ սրտի ցաւը պատմեմ. թէ՛ իմ վիճակը քու սիրտը շարժի, ընկերացիր ինձ, գնանք միասին:

—Լա՛ւ, պատմիր, անծանօթ եղբայր, տեսնենք ի՞նչ է քու դարդը:

Զէն Թազաւորազը դտակը դետնին դրեց ու մանրամասը պատմեց իւր գլխի անցուանքը: Միւս հորսկանը գլուխը քաշ լսում էր ու երբեմն կարմրատակում էր, երբեմն գոյնը թռցնում:

Սա Ղէն Թազաւորազն էր:

Աղունիկին կռնատելուց յետոյ շատ չէր անցել, իւր արածի վրայ զղջացել էր: Չատ էր մեղադրել իրան, ետնից չէր հասել: Խղճի ձեռից տանջուելիս ոչ գիշերն է հանգիստ ունեցել, ոչ ցերեկը: Զուտ-շուտ թազուհի մայրը երևացել է երազում և նրա վրայ վշտացել: Կինը զաւակից կտրուել էր և դէշ-դէշ արարմունքներով անտանելի դարձել Ղէն Թազաւորազին: Աւելի լաւ էր համարում սև օձ տեսնել, քան թէ իւր կնոջը: Նրանից բաժանուել էլ անկաքելի էր. միակ միւթարութիւնը դտնում էր որսորդութեան մէջ:

Կնկայ երեսը ուշ տեսնելու համար շաբաթներով հորսը պատճառ արած անտառ ու ձոր չափսփում էր: Հիմի էլ կնկայ ձեռից էր փախել անտառ, որ անսպասելի կերպով պատահեց Զէն Թազաւորազին: Իմացաւ որ իւր կրօնատուած քոյրը ոչ թէ կենդան է մնացել, այլ և թազաւորի հարս է դառել, երկու որդի ունեցել. դրա վրայ շատ ուրախացաւ, որովհետև իւր արածի վրայ վաղուց փռշտանել էր: Բայց որ վերջը լսեց թէ նորից դժբաղդութիւն է եկել քրոջ գլխին, սրտում շատ ցաւեց ու առանց իւր ով լինելը լայտնելու դարձաւ Զէն Թազաւորազին ասաց.

—Թազաւորազ տէր, ցաւը մարդիկ պէտք է քաշեն, ոչ սարերը: Քաջ կաց, Դու թազաւորի ցեղ ես, քեզ աստիճանով հաւասարուել չեմ կարող. բայց իբրև հորսկան ընկերդ կըլինիմ: Թազաւորազին միշտ մի ծառայ հարկաւոր է, ընդունիր ինձ ծառայի տեղ: Քու դարդը սիրտս տակն ու վրայ է արել. գնանք ուր որ կ'ուզես, թէկուզ մինչև աշխարհի տուտը:

—Ձնորհակալ եմ, հորսկան եղբայր, որ ընկերանում ես. հիմի կարծում եմ թէ ցաւս կիսուեց, որովհետև սիրտս թեթեւացաւ:

Իրար ձեռ տուին ու ճամբայ ընկան:

ձատ քաղաք, շատ գեղ անցկացան, ամեն տեղ էլ հարցրին.

—Սյս կողմերը կռնատ կնիկ չէ՞ք տեսել, հետն էլ երկու մանուկ:

Ամեն տեղ էլ պատասխանում էին:

—Չէ, չենք տեսել:

Վերջապէս անտառով անցնելիս մի փայտահատ տեսան, սրան էլ հարցրին: Սա ասաց.

—Գիտեմ որ հորսկանները փայտահատից շնորհակալ չեն աշխարհի այն գլխից մինչև այսօր, որովհետև կացնի թխկոցից կխտարն ու բախրան գլուխ են առնում, կորչում: Բայց ոնց երևում է դուք ինձանից անգոհ չպէտք է դընաք: Սյստեղից բաւական հեռու մի տան երկու ոսկեքոչոր երեխաներ են կենում իրանց մօր հետ: Այնտեղ ոսկետերև սօսի կայ, մօտն էլ աւազան, բայց չգիտեմ կնիկը կռնատ է թէ կռնաւոր:

—Ձատ շնորհակալ ենք, փայտահատ եղբայր, որ այդքան տեղեկութիւն էլ տուիր. ահա քեզ մի կից ¹⁾ ոսկի, ասաց Ջէն Թագաւորազը և փայտահատի ասած կողմով գնաց ընկերի հետ:

Երկուսն էլ գնում էին, բայց մէկի սիրտը ուրախութիւնից էր տրըփտրըփում, միւսինը վախից ու ամօթից:

¹⁾ Բուռ:

Երբ հասան մի փառաւոր բնակարանի, Ջէն Թագաւորազն ասաց.

—Յարմար շուաք է, այստեղ արի քիչ հանգստանանք: Եթէ մեր կորուստը այս տանը կրլինի, լաւ, եթէ չէ, ճամբաներս կըշարունակենք:

Քաշուեցին սօսու թանձր շուաքը, պարկերը ուսներից վէր բերին, որսերը հանեցին՝ որը մաշկեցին, որը փետրեցին: Յետոյ երբ չտես մարդու պէս բերանաբաց սօսու շողշողուն տերևներին էին նայում, տեսան երկու գլխաբաց երեխայ նետեր արձակելով, խաղալով մօտեցան իրանց: Ջէն Թագաւորազի սիրտը ասես թէ եկաւ բերանին կպաւ նրանց ոսկեմագերը տեսնելիս:

Ջէն Թագաւորազը կրակն արել էր. հէնց որ երեխանց տեսաւ, ուղարկեց որ գնան աղ բերեն իրանց տանից:

Համ երեխանց ուղարկեց Ջէն Թագաւորազը, համ ետևներից նայեց: Երեխանց մայրն էլ համ աղ ուղարկեց, համ էլ եկաւ ճամբորդներին ծածուկ տնդդեց և տեսաւ հորսկանի պատառտուած շորերի մէջ մինը իւր եղբայրն է, միւսը իւր ամուսինը:

«Տէր Աստուած, ասաց մտքումը, ասենք թէ ստիպել ես որ նրանք գան իրանց արածը

մեղայ զան. բայց ինչ զարմանալի դիպուածով երկու մեղաւորներին իրար ես Հանգիպեցրել»:

Հորսկաներն այդ բանից անտեղեակ, ներքե աւագանի մօտ խորոված արին և ամենահամեղ կտորներից մանուկներին առատ բաժին տուին:

Մանուկները շուտով ընտելացան նրանց. Ժիր, կալտառ բաներ էին. ամեն մի Հարց ու պատասխանի վրայ անմեղութեամբ «քեռի» կամ «Հայրիկ» էին կանչում և Հորսկանների սրտները ծլուկդ անում:

Այս բոլորը Աղունիկը թաքուն տեղից տեսնում ու լսում էր: Սիրտը լցուել, արտասուքն առուի պէս եկել աչքերը ողողել էր:

Մէկ ուզում էր իջնի երեխանց պատճառով ներքե և ծանօթութիւն տայ ճամբորդներին, մէկ էլ վճիռը քանդում էր, որ տեսնի թէ վերջը ինչ է լինելու, նրանք ճանաչում է՞ն թէ չէ: Աղունիկը երեխաներին կանչելու համար մօտեցաւ պատշգամբին: Հորսկանների աչքովն ընկաւ մի աննման, սիրուն Հարս. երկուսին էլ դուր եկաւ:

Ձէն Թագաւորազը առանց աչքը հեռացնելու ընկերին թւով բրթեց կամաց ու ասաց.

— Սյս Հարսն ի՛նչքան նման է իմ կնկանը, աւես թէ մի խնձոր կէս արած: Իսկ և

իսկ նա է, ընկեր ջան, մանաւանդ որ որդիքն էլ ոսկեքոչոր են: Բայց սիրտս կոտրւում է նըրանով, որ կռները ողջ են:

Ձէն Թագաւորազը իսկոյն պատասխան չտուեց. նա այդ րոպէին մտքի ծովում չարչարւում էր ու չէր կարողանում իմանալ, թէ ո՞վ է այդ Հարսը, որ իւր քրոջ նման է: «Թէ իմ քոյրն է, բա՛ ինչո՞ւ ձեռներ ունի. չէ՞ որ քրոջս ձեռները ես ինքս եմ կտրել»: Վախենալով որ ինքը ծանգով¹⁾ ընկած լինի, մնաց լուռ, Հարսի վրայ նայելիս:

Երկու հորսկաններն էլ իրանց մէջ ջուկ-ջուկ համոզուեցին, որ սխալուել են. ո՞չ մէկի կիսն է և ոչ միւսի քոյրը: Մինչև անգամ ամօթ քաշեցին Հարսին հարցնելու, թէ ո՞վ ես, ի՛նչ կնիկ ես:

Վերջապէս Ձէն Թագաւորազը տխուր կերպով տեղից վերկացաւ, ասաց.

— Թագաւորազ տէր, յոյսներս զուր էր: Երկար մնալուց օգուտ չկայ, վեր կաց ճամբաներս շարունակենք, տեսնեք ո՞ւր ենք գտնում մեր կորուստը:

Ձէն Թագաւորազը ոչինչ չէր լսում ընկերի ասածից. նրա ուշքն ու միտքը ոսկեքոչոր մա-

¹⁾ խաբուել, վեր թռչել:

նուկների վրայ էր, նրանց պատճառով չէր ուզում սօսու տակից հեռանալ: Մանուկները նապաստակի տոտիկներն ու գլուխները վերցրած խաղում էին:

— Հայրիկ, մօտեցաւ երեխաներից մէկը Զէն Թաղաւորազին, միւս անգամ որ գաս, ինձ համար փոքրիկ նապաստակ կրբերես:

Միւսն էլ ձէն Թաղաւորազի առաջը վազելով ասաց.

— Քեռի ջան, դու էլ որ գաս, ինձ համար նախշուն ծիտիկ կրբերես:

— Կրբերեսք, բայիկներ, կրբերեսք, ձեռքները նրանց գլխներից քսելով պատասխանեցին Հորսկաններն ու սրտակոտոր ճամբայ ընկան:

Այդ տան մօտից մի քիչ հեռանալուց լետոյ երկուսը միասին հառաչեցին.

— Ա՛խ, ի՞նչ կրլինէր այդ հարսը կոճառ լինէր, մեզ զուր տեղը սար ու ձոր չգտէր:

Զէն Թաղաւորազն աւելացրեց համարեա լալով.

— Ի՛նչքան նման էր իմ կնկանը. ո՛ւր էք թէ ձեռները չլինէին:

Միւս ընկերն էլ ասաց.

— Եթէ ձէն Թաղաւորազը այստեղ լինէր ու այդ հարսին տեսնէր, նոյնպէս չէր հաւատալ, որ դա իւր քոյրն է, որովհետեւ կռները նա ինքն

է կտրել: Վշտանալ մի, Ատսուած ողորմած է. վաղ-ուշ կրպատահեցնի, ում որ ուզում ենք:

Այսպէս խօսելով Հորսկանները ճամբէն շարունակեցին տխուր, գլուխները կախ:

Իսկ ջրատար Աղունիկը պատշգամբի վրայ աչնպէս էր յուզուել ու լցուել, որ լաց լինելու համար մի մազ էր մնում: Հորսկանները գնալիս Աղունիկը աչքերով նրանց հետեւում էր ու քիչ էր մնում սիրտը հալ գնայ: Մէկ ուղեց ետևներից ծվայ, կանգնեցնի. թէ՛ ախր ո՛ւր էք դրնում, քարասիրտներ, ինչո՞ւ էք ինձ այս ամալի տեղը մենակ թողում, չէ՞ որ մէկիդ քոյրն եմ, միւսիդ ամուսինը: Բայց ներսից մի ձայն նրան ասաց. «Աղունիկ, բերանիդ հո՛ւպ տուր. շատը համբերել ես, քիչն էլ համբերիր»:

Ուզիդ է, այդ ձայնին լսեց Աղունիկը, չծրվաց, բայց սրտին ընդդիմանալ անկարող եղաւ. հէնց երեխաները մօտն եկան թէ չէ, պատուիրեց, որ վաղ տան, ճամբորդներին յետ կանչեն:

Մանուկներն իսկոյն ծլկեցին ու ետևներից ճվճվացին.

— Քեռի՛, հայրի՛կ, կանգնեցէք, բան ենք ասո՞ւմ:

Հորսկանները կանգ առան: Մանուկները հեւալով, թանչին տալով մօտեցան և փեշներից բռնեցին.

—Քեռի, մայրիկս քեզ կանչում է, ասաց մինը:

—Հայրիկ, մայրիկս քեզ էլ է կանչում, վրայ բերեց միւսը:

Թագաւորազները զարմացան, անդ-մանդ եղան, թէ հարսն ինչո՞ւ պէտք է իրանց կանչի: Ի՞նչքան էլ նախշուն երեխաներին հարցեր տուին, պատճառը չիմացան, դրա համար հետեցին նրանց ու հասան աւաղանի մօտ: Պեղեցիկ հարսը, որ վերևը կանգնած էր, այսպէս խօսեց.

—Դուք անվնաս մարդիկ էք երևում. օրը մթնելու վրայ է, այսպէս ուշ ո՞ւր էք գնում. գնալներդ դուր է, զիշերը դաշտում կըմնաք. եղանակը շատ էլ լաւ չէ: Երեխաներիս որովհետեւ դուր էք եկել, ես առաջարկում եմ որ հիւր մնաք, օթեւանելու տեղ ունինք: Առաւօտը Աստուած կըկանչէք և ձեր ճամբէն կըշարունակէք: Ի՞նչ էք ասում. յօժար էք թէ չէ:

—Բարի խորհրդին ո՞վ չի յօժար լինիլ. Աստուած որդիքդ պահի, շատ շնորհակալ էլ կըլինինք, պատասխանեցին հորականները և գնացին իրանց համար պատրաստած օթեւանում հանգստանալու:

Իրիկունը որ հասաւ, Աղունիկը նրանց համար լաւ սեղան պատրաստեց, լաւ հարկեց,

պատուեց և փափուկ անկողիններում քնացնել տուեց: Ինքը նրանց երեսը չէր դնում, ծառաներն էին սպասաւորում:

Մինչև ուշ զիշեր երեխաները հիւրերի մօտից մօր կուշտը չեկան. նրանց ծնկների վրայ նստած քաղցր-մաղցր խօսում, ծիծաղելու պատճառ էին տալիս: Քնելհանգումին Աղունիկը երեխաներին կանչեց ու սիրով հարցրեց.

—Նախշուն բալիկներս, ի՞նչ ասացիք, երբ հիւրերին կանչելու գնացիք:

—Մայրիկ ջան, ես «քեռի» կանչեցի: Երբ կանգնեց, հասա՛յ ու փէշից բռնեցի:

—Ես էլ, մայրիկ ջան, «հայրիկ» կանչեցի, վրայ բերեց միւսը. խօ՛ւ վատ չե՞մ արել:

—Չատ լաւ ես արել, որդի: Հապա՛, քու հայրիկն էլ դրա պէս մարդ է, շուտով պէտք է գա՛յ և քեզ իւր ծնկների վրայ նստացնէ:

Համբուրեց Աղունիկը երեխաներին և ասաց.

—Լսեցէք ի՞նչ եմ ասում երկուսիդ էլ: Հիւրերը քնած են. գնացէ՛ք ինձ մօտ բերէ՛ք այն հիւրը պարկը, որին «քեռի» էք ասում: Եթէ ասածս անսխալ կատարէք, էգուց ձեզ մի-մի նախշուն ծիտ կըտամ:

Երեխաները զգուշ գնացին և բերին պարկը: Աղունիկը նրա մէջ երկու ընտիր խնձոր

դրեց և տաս հատ ոսկեզօծ տերև: Բերանը ամուր կապելով երեխաներին ասաց.

—Քեռու համար ճամբի պաշար դրի, տարէք էլի այնտեղ, որտեղից վերցրել էիք:

Երեխաները տարան: Այս բոլորից ձէն Թագաւորազը ոչինչ չիմացաւ, որովհետեւ անուշ քնի մէջ փշշացնում էր:

Լոյս ու մութը դեռ չբացուած հորսկանները զարթեցին. կարծելով թէ հարսը քնած կլլինի, չուզեցին անհանգստացնել. ծառային շնորհակալութիւն յայտնեցին, թողին օթեանը և պարկերն ուսներին շարունակեցին իրանց ճամբէն:

Բաւական գնալուց յետոյ ձէն Թագաւորազը կանգ առաւ և բնկերին դիմելով ասաց.

—Ո՛րքան սիրուն, խելօք մանուկներ էին: Նրանց մէկը քեզ «հայրիկ» էր կոչուում. եթէ քու կինը այդքան գեղեցիկ լինէր, դու աշխարհիս ամենաերջանիկ ամուսինը կը համարուէիր:

—Այդ ուղիղ ես ասում, բնկեր, վրայ բերեց Ձէն Թագաւորազը. բայց չէ որ մանուկներից մինն էլ քեզ «քեռի» էր անուա-

նում: Եթէ այդ հարսի պէս քոյր ունենայիր, մանուկների պէս էլ քեռորդիք, ո՞վ ասես որ քեզ չնախանձէր:

Այսպէս խօսելով հորսկանները փօքրիկ առուն նոր էին անցնում, որ դէպի անտառը կեռման տան, նկատեցին որ հարսի ծառան մի մահակ ձեռին ետևներից վազում է և ձայն տալիս.

—Աացէք, մի գնաք, մեր հարսը կանչում է:

—Ի՞նչ է ուզում, պատասխանեցին հորսկանները. կարելի է նախաճաշ տալու համար է: Յետ դարձիր, ասա՛ շատ շնորհակալ ենք, ճամբանիս հեռու է, պէտք է գնանք:

—Ո՛չ, ո՛չ, շատ հարկաւոր խօսք ունի ասելու, անպատճառ պէտք է յետ դառնաք, թէ չէ ուժով կըտանեմ ձեզ, այսպէս է հրամանը:

Վերջին խօսքը հորսկանների սիրտը ահ զցեց: —Ի՞նչ է նշանակում ուժով կըտանեմ: Տեսան որ ծառայի հետ գլուխ դնելով անհամութիւն պէտք է ծագի, յօժաբուեցին յետ դառնալ, որ իմանան ինչ է պահանջում իրանցից հիւրասէր, սիրուն հարսը: Գնացին ու շատ բարկացած գտան. թթու դէմքով այսպէս խօսեց նրանց հետ.

—Երէկ ձեզ լաւութիւն արի. իբրեւ յոգնած ճամբորդների հրաւիրեցի տունս և արժա-

նաւոր կերպով պատուեցի, այնպէս չէ:

— Այո՛, այդպէս է, պատասխանեցին հորականները:

Հարսը շարունակեց.

— Բաւական չի, որ առաւօտս հեռանալիս խնայեցիք դատարկ բերան շնորհակալութիւն անել, այլև շնորքներդ ցոյց էք տուել. ծածուկ մտել էք պարտէզս և գողութիւն արել: Միթէ այդպէս են վճարում ձեր աշխարհում աղ ու հացի փոխարէնը:

Հորականները որ չէին սպասում երբէք այդ նախատինքին, մնացին ապշած. յետոյ ուշքի գալով աշխատեցին արդարանալ, որ իրանք սգնիւ մարդիկ են. Աստուած, երկինք այդպէս բան չէին անիլ:

— Ի՞նչ ազնիւ մարդիկ էք, երբ ազահի պէս սօսու տերւենքից էլ էք գողացել, պարտէզի ընտիր խնձորներէցն էլ: Ա՛յ ձեզ նմուշները, թէ որոնցից էք պոկել: Ամօթ ձեզ:

Հորականները տեսնելով որ հարսն իրանց հաստատ գող է բռնում, միասին բողոքեցին նրա դէմ.

— Զուր էք այդ տեսակ բան կարծում. մենք ոչ զիշեր ժամանակ օթեանից դուրս ենք եկել և ոչ խնձորի ու ոսկետերւենքի երես տեսել:

Այդ ժամանակ հարսը բարկացած և հերոտ աչքերով կանչեց ծառաներին.

— Զուտ եկէ՛ք, փնտռեցէ՛ք այս ըսպէիս դրանց պարկերը:

Ծառաները շտապով վրայ ընկան տիրուհու հրամանը կատարելու:

— Մենք ընդդէմ չենք, միամտաբար խօսեցին հորականները. թող փնտռեն ոչ թէ պարկերը, այլև մեր զրպանները: Եթէ մեզ մօտ մագի չափ գողութեան հետք գտնուի, դատաստանի մատնեցէք: Թող մեղաւորը մահով պատժուի: Արկնում ենք որ մենք ազնիւ մարդիկ ենք, զուր էք մեղադրում:

— Լա՛ւ, հիմի կ'երևայ, թէ որքան ազնիւ մարդիկ էք, ծաղրելով խօսեց Աղունիկն ու դեռ այս խօսքումն էր, ծառան քեռու պարկից խրնձորն ու տերւենքը հանեց:

Զէն Թաղաւորազը երբ աչքով տեսաւ որ իւր տոպրակից դուրս եկան գողացած բաները, մնաց ամօթից դմբած: Չէր իմանում ինչ անի. մի ըսպէում հարիւր անգամ գոյն առաւ գոյն տուաւ: Եթէ գետինը պատռուէր, ուրախութիւնով ներս կ'ընկնէր, միայն թէ հարսի երեսին մտիկ անելուց ազատուէր: Մի քանի ըսպէ լուռ մնալուց յետոյ Զէն Թաղաւորազը տեսաւ որ շփոթութիւնն իրան պատել է, ուրանալու էլ դուռը

չունի, վիզը ծռած չոքեց հարսի առաջ և աղաչելով ասաց.

— Հաւատ՛ա՛ Աստըծուն, ես այդ գողութեան տեղեակ չեմ, ես մեզ չունիմ:

— Եթէ դու մեզ չունիս գողութեան մէջ, հապա ո՞վ է դրել խնձորն ու տերևները պարկիդ մէջ:

— Չգիտեմ, Աստուած է վկայ:

— Կարելի է ընկերդ է դրել:

— Չէ, ընկերիցս այդ բանը հաւատալի չէ: Եթէ դնէր, իւր տոպրակում կը գնէր:

— Ուրեմն դո՞ղր դու ես, որովհետեւ քու տոպրակից հանեցին խնձորն ու տերևները:

— Ողորմած հարս, ես չեմ ուրանում իմ տոպրակից հանելը, բայց հաւատ՛ա՛ Աստըծուն, որ ես տեղեակ չեմ, չեմ գիտում ո՞վ է դրել: Աստուած չի վերցնիլ, որ դուր ինձ մեղադրում ես:

Աղունիկն այդ ժամանակ ուղղակի եղբօր աչքերի մէջ նայելով խօսեց.

— Գու որ չգիտես ով է պարկիդ մէջ գողունի խնձոր ու տերև դրել, Աստըծուն վկայ ես կանչում, որ հաւատացնես, հապա ձէն թագաւորի աղջիկը գիտէր, թէ դանակը ո՞վ է դրել իւր գրպանում, որ դու անգութի նման չլսեցիր նրա երդումին, լացին և դուր տեղը ձեռները կտրեցիր:

Ձէն թագաւորազը մատը կ'ծեց ու զարմացած մնաց իւր ընկերի երեսնիվեր նայելիս: Ձէն թագաւորազի թուքը կպաւ, երբ ճանաչեց որ առաջը կանգնածը իւր քոյրն է: Հիմի Ձէն թագաւորազի երեսին նայելն էլ ամաչում էր: Ամօթից համարեա կիսամեռ ընկաւ Աղունիկի ոտները և պաղատեց.

— Ների՛ր, քոյր իմ, անողորմ եղբօրդ... Աստըծու արդարութեանը մատաղ. անգութ վարմունքս անպատիժ չ'թողեց. շատ վաղուց է սրբտիցս հանգիստն է առել, դէմքիցս ծիծաղը: Քեզ անիրաւաբար պատժելու օրից մի բուպէ դադար չունիմ:

Ձէն թագաւորազը մէկ իւր ընկերի երեսն էր նայում, մէկ հարսի և ինքն իրան ասում.

— Ա՛յ ընկեր, մի՛թէ դու ձէն թագաւորազն ես, որ սրա ձեռները կտրած լինիս: Եթէ կտրել էս, հապա ինչո՞ւ ողջ ես: Տէր Աստուած, ո՞վ է այս կինարմատը. եթէ իմ կնիկն է, նա ձեռներ չունէր, այս ձեռները ո՞ւմնից է բան ուղել:

Եղբայրը լալիս էր և Աղունիկի ոտքերը համբուրում: Քոյրը խղճալով ասաց.

— Վեր կաց, եղբայր. քեզանից վրէժ առնելու միտք չունիմ: Այն էլ բաւական է, որ դու զոջացիլ ես արածիդ վրայ և զգացիլ, որ ես անմեղ եմ: Ներում եմ բոլոր սրտովս: Խղճի խայ-

Թը ճակատդ խորշոմներով է լցրել, գլուխդ ու դէմքդ ճերմակ մազերով: Ինձ պատուհասել տուող կինդ երևում է որ քեզ միխթարելու տեղ վաղաժամ ծերացրել է:

Ջէն Թագաւորադն արդէն հաւատալով որ առաջը կանգնածը իսկ իւր կնիկն է, սիրտ առաւ հարցրեց.

— Հապա ինձ չես ներձում: Թէ որ սա քեզ կռնատող եղբայրդ է, ախր ես էլ նրա քամբադդացրած քրոջը Թագաւորի հարս դարձնող երիտասարդն եմ:

— Դու արժանի չես ոչ մի ներողութեան, վշտացած վրայ բերեց Աղունիկը. քու կինը իւր խոստման համաձայն ոսկեքոչոր տղաներ բերեց, սպասում էր ուրախ շնորհաւորէքի, բայց յանկարծ Թուղթ ես ուղարկում, թէ սպանեցէք մօրն ու նորածիններին:

— Ընդհակառակը, կարմրելով խօսեց Ջէն Թագաւորազը, հօրիցս մի Թուղթ էի ստացել, որի մէջ գրած էր. — կինդ ազատուեց և երկու լակոտ բերեց, ինչ անեմ: — Ես էլ պատասխանեցի հօրս թէ.

— Աստըծու տուածի դէմ դժգոհալու ոչինչ չունիմ, պահիր մինչև իմ գալը:

— Ուղիղ, հարցրեց Աղունիկը:

— Աստուած, հող, ջուր, ուղիղ եմ ասում պատասխանեց Ջէն Թագաւորազը:

Այս որ լսեց Աղունիկը մնաց գլուխը կախ մտածման մէջ ընկած: Լուսթիւնը ընդհատեց Ջէն Թագաւորազը.

— Ինչպէս երևում է մի չար մատը կայ, որ փոխել է Թղթերը: Անհոգ կացէք, որդուս սպանողին լոյս գցող Աստուածը ձեր Թղթեր փոխողին ծածուկ չի թողնիլ: Գնանք Թղթատարի մօտ, իսկոյն կ'իմանանք:

— Հիմի ներում եմ, վախենալով մօտեցաւ Ջէն Թագաւորազը:

— Ներում եմ, քաղցր ժպիտով պատասխանեց Աղունիկը:

— Չէ, մինչև չասես, թէ ինչպէս են ողջացել կռներդ, ես չեմ հաւատալ, որ ինձ ներում ես, պնդեց Ջէն Թագաւորազը:

— Երբ որ այդպէս է, մինչև ես էլ չիմանամ թէ ո՞վ է նամակներ փոխողը, չեմ պատմիլ կռներին ողջանալը, պատասխանեց Աղունիկը և նրանց հետ կռնաբռնուկ արած զնաց ճաշի:

Հետևեալ օրը ճամբի պատրաստութիւն տեսան ու վերադարձան Զէն Թագաւորի պալատը:

Ծերունի Թագաւորը կ'առնէր մեծած տեղից յարութիւն առաւ, երբ հարսին ու թոռներին ողջ և առողջ իւր առջև տեսաւ: Աստրծուն անվերջ փառք տալով անդադար համբուրում էր մէկ թոռների թուշերը, մէկ հարսի ողջացած ձեռները:

— Թղթատար, օրի այստեղ, ասաց Զէն Թագաւորազը. ինձ մօտ գալիս ո՞վ է քեզ հանգիպել:

— Ոչով չի հանդիպել, տէր իմ:

— Դամբին ո՞ւմ հետ ես զրոյց արել, ուղիղն ասա:

— Դամբին շատ տեղ եմ հանդատացել, բայց զրոյց արել եմ միայն Զէն Թագաւորի հարսի հետ, երբ ուժով հրաւիրեց ինձ պալատը:

— Ա՛խ, էլի նա, այն նգովեանը, դառնացած բացականչեց Զէն Թագաւորազը. նա է փոխել:

— Ո՞վ, ո՞վ, սրտատրոփ հարցրեց Զէն Թագաւորազը:

— Ուրիշ ո՞վ պէտք է լինի, իմ նախանձ

կինը, տխուր պատասխանեց Զէն Թագաւորազը և դարձաւ դէպի Աղունիկը.

— Քոյր իմ, հիմի ամեն բան պարզ է: Մեր ամբողջ ընտանիքի քամբադդութեան պատճառն է կինս: Ողորմած Աստուածը քեզ պաշտպանել է նրա նենգութիւնների դէմ. հազար փառք նրան: Կեանքս ու հոգիս վաղուց են թունաւորուած կնոջս ձեռով: Ես շատ չեմ հեռու դերձմանից. կենդան մնալուս միակ կարօտն ու փափազը քեզ տեսնելս էր: Արարչին փառք. դրան էլ արժանացրեց: Այսուհետև ապրելը, կեանք քաշելը քեզ է արժան, աննման քոյր իմ. շատ ապրես բաղդաւոր կեանքով և Զէն Թագաւորի ծուխը ծխես քու ոսկեքոչոր որդկերանցով: Ամուսնուդ աշխարհը քաջասիրտ մարդկանցով է լիք, հօրդ աշխարհն էլ ամեն տեսակ բարիքներով ու գանձերով. ապրեցէք ու վայելեցէք:

Այս ասելով մօտեցաւ Զէն Թագաւորի ձեռք համբուրեց, դարձաւ փեսայի ու Աղունիկի հետ համբուրուեց, յետոյ նախուհն քեռորդիներին գրկեց արտասուալից աչքերով պաչպչեց ու ճամբայ ընկաւ դէպ իւր աշխարհը:

Հասաւ թէ չէ, անխօս հրամայեց որ իւր նախանձ կնկայ ոտն ու ձեռները կապկպեն:

Հրամանը կատարուեց: Յետոյ բերել տուեց

մի կատաղի ձի, իրան ձեռով չար կնկանը ձիու
ազիկից կապեց և պատուիրեց քարքարուտների
վրայով այնքան քշեն, որ կնկայ մեծ կտորը
ականջը մնայ: Եւ այդպէս էլ արին:

Չարն այնտեղ, բարին այստեղ:

Երկնքից երեք խնձոր ընկաւ:

Մէկն այս հէքեալթն ասող գանձակեցի
Առաքելին, միւսը նեղութիւն քաշող զրոգին,
երրորդն էլ կարգացողին:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0685902

